

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Odpovědnost za ochranu: analýza transformace
pojetí suverenity po skončení studené války**

Kateřina Koucká

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy britská a americká studia

Bakalářská práce

Odpovědnost za ochranu: analýza transformace

pojetí suverenity po skončení studené války

Kateřina Koucká

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Šárka Cabadová Waisová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

Na tomto místě bych velmi ráda poděkovala vedoucí mé práce paní doc. PhDr. Šárce Cabadové Waisové, Ph.D. za její vynaložený čas, cenné rady, připomínky a odborné vedení práce.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	VÝVOJ TRADIČNÍHO VESTFÁLSKÉHO POJETÍ SUVERENITY	4
2.1	Evropa před vznikem suverenity.....	4
2.2	Transformace středověké Evropy na systém suverénních států.....	7
2.3	Filosofové zabývající se principem suverenity	9
2.4	Moderní systém států založený na vestfálském pojetí suverenity.....	11
2.5	Suverenita v 18. – 19. století.....	15
2.6	Suverenita v 1. polovině 20. století.....	20
3	SROVNÁNÍ POJETÍ SUVERENITY V DOBĚ STUDENÉ VÁLKY A PO JEJÍM SKONČENÍ	24
3.1	Pojetí suverenity v době studené války	24
3.1.1	Poválečné snahy o zabránění páchaní masových zvěrstev	24
3.1.2	Důvody selhání poválečných opatření.....	27
3.1.3	Zločiny proti lidskosti spáchané v době studené války	30
3.1.4	Pojetí suverenity během studené války.....	35
3.2	Pojetí suverenity po skončení studené války.....	36
3.2.1	Charakter mezinárodního prostředí v 90. letech.....	38
3.2.2	Nárůst vlivu OSN a vliv nestátních aktérů	39
3.2.3	Morální obrat a vznik nových myšlenkových konceptů.....	41
3.2.4	Humanitární krize z 90. let	45
3.2.5	Vliv mezinárodních politických představitelů na redefinování suverenity	50
3.2.6	Hledání řešení oficiálního redefinování suverenity.....	52

4	VYVRCHOLENÍ REDEFINOVÁNÍ SUVERENITY - KONCEPT ODPOVĚDNOST ZA OCHRANU	55
4.1	Vznik konceptu Odpovědnost za ochranu.....	55
4.2	Přijetí konceptu Odpovědnost za ochranu.....	57
5	ZÁVĚR	59
6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	62
7	RESUMÉ.....	75

Seznam použitých zkratk

AU	Africká unie
ECOWAS	Hospodářské společenství západoafrických států (Economic Committee on Peace and Security)
ICISS	Mezinárodní komise pro intervenci a státní suverenitu (International Commission on Intervention and State Sovereignty)
MINUGUA	Mise OSN v Guatemale (United Nations Verification Mission in Guatemala)
OAU	Organizace africké jednoty (Organization of African Unity)
UNAMET	Mise OSN ve Východním Timoru (United Nations Assistance Mission in East Timor)
UNAMIR	Mise OSN na pomoc Rwandě (United Nations Assistance Mission for Rwanda)
UNAMSIL	Mise OSN v Sierra Leone (United Nations Mission in Sierra Leone)
UNDP	Rozvojový program OSN (United Nations Development Programme)
UNITAF	Mise OSN v Somálsku (United Nations Operation in Somalia)
UNMIH	Mise OSN na Haiti (United Nations Mission in Haiti)

UNOMSIL	Pozorovatelská mise OSN v Sierra Leone (United Nations Mission in Sierra Leone)
UNOSOM I – II	Operace OSN v Somálsku I – II (United Nations Operation in Somalia I – II)
UNPROFOR	Operace OSN ve válce v Jugoslávii (United Nations Protection Force)

1 ÚVOD

Státní suverenita (dále jen „suverenita“) je jedním ze základních principů mezinárodní politiky a mezinárodního práva. Evropské státy se jejími principy řídí již od poloviny 17. století a díky jejich vlivu se suverenita stala mezinárodní normou (Evans 2008: 15-16). Avšak koncept suverenity není neměnný. Právě zmapování a analyzování proměn konceptu suverenity je cílem této práce, a to od jeho vzniku po současnost - kdy došlo ve snaze o zabraňování humanitárním krizím během vnitrostátních konfliktů k redefinování konceptu suverenity tak, aby OSN neporušovala vlastní pravidla o nevměšování se do vnitřních záležitostí států a k následnému přijetí konceptu Odpovědnost za ochranu (Responsibility to Protect) na Světovém summitu OSN v roce 2005 (Bílková 2010: 34). Přijetí konceptu Odpovědnost za ochranu lze označit za vítězství zastánců doktríny humanitárních intervencí, neboť od přijetí tohoto konceptu jsou členské státy OSN oprávněny k intervenci za účelem ochrany lidských práv, a to v případě pokud vláda exponovaného státu nechce nebo nedokáže chránit své vlastní obyvatele před genocidou, válečnými zločiny, etnickými čistkami a zločiny proti lidskosti. Poté spadá odpovědnost chránit obyvatele daného státu na mezinárodní společenství (Evans 2008: 3–4; MZV 2010; UN 2013b).

Jak již bylo řečeno, tato práce se zaměřuje na analýzu konceptu suverenity od jeho vzniku po současnost, přičemž hlavní cíl práce spočívá v porovnání konceptu před koncem studené války a po jejím konci s využitím metody konceptuální analýzy, což je metoda společenských věd, pomocí které dochází k rozboru jednotlivých složek filosofických konceptů. Tato metoda současně zahrnuje precizní definici konceptu, tak aby bylo dosaženo lepších znalostí

a lepšího porozumění určitým otázkám a tématům, kterých se koncept týká (Beaney 2003). V případě této práce je cílem dosáhnout zlepšení porozumění konceptu suverenity a jeho proměn. Tato práce si za dílčí cíle klade nalezení hlavních příčin a nositelů proměny suverenity z 90. let 20. století a vyhledání dopadů transformace konceptu suverenity na praktické fungování mezinárodního společenství.

Jelikož tato práce sleduje vývoj konceptu suverenity od jeho vzniku po současnost, je struktura této práce chronologická. Dílčí kapitoly této práce v časové posloupnosti líčí jednotlivé fáze vývoje konceptu suverenity. První kapitola mapuje zformování konceptu suverenity včetně jeho obsahové stránky a zachycuje vývoj tohoto konceptu až do období 2. světové války. Ve druhé kapitole se nachází klíčová část této práce, a to srovnání konceptu suverenity v době studené války a po jejím skončení. Poslední kapitola vysvětluje, co změny v chápání konceptu suverenity, ke kterým po konci studené války došlo a které vedly ke vzniku a přijetí konceptu Odpovědnost za ochranu, (který formálně potvrdil změnu ve vnímání suverenity uvnitř mezinárodního společenství a upevnil trend humanizace v mezinárodních vztazích), znamenají v praktickém fungování mezinárodního společenství.

Tato práce využívá jak primárních pramenů, tak sekundární literatury. Mezi nejdůležitější primární prameny použité v této práci patří především Charta OSN, Všeobecná deklarace lidských práv a zpráva Mezinárodní komise pro intervenci a státní suverenity (ICISS) nesoucí název Odpovědnost za ochranu z roku 2001. Problematika vývoje suverenity v dilematu s humanitárními intervencemi i problematika konceptu Odpovědnost za ochranu je poměrně dobře rozvinuta v anglosaském prostředí, avšak v českém prostředí jí dosud nebylo věnováno mnoho pozornosti, proto tato práce využívá převážně zahraniční sekundární literatury. Jedinou publikací, která se v českém prostředí zabývala konceptem Odpovědnost za ochranu, je knižní publikace (Odpovědnost

za ochranu (R2P): Nová naděje nebo staré pokrytectví?) Veroniky Bílkové,
která je ojedinělou českojazyčnou oporou této práce.

2 VÝVOJ TRADIČNÍHO VESTFÁLSKÉHO POJETÍ SUVERENITY

2.1 Evropa před vznikem suverenity

Vznik suverenity je neodmyslitelně spjat s vývojem na evropském kontinentu, kde po rozpadu antického světa došlo ke vzniku tří civilizačních center: latinské civilizace, byzantsko-slovanské civilizace a arabské civilizace (Veselý 2010: 37). Latinská civilizace a byzantsko-slovanská civilizace vytvářely nezávislé evropské regionální systémy, izolované jeden od druhého především díky rozkolu v rámci křesťanství v roce 1054, kdy se byzantská východní církev odtrhla od Říma (Malý 2000: 97; Veselý 2010: 37). Formování vzniku konceptu suverenity je spjata výhradně s vývojem uvnitř latinské civilizace ve středověku, neboť právě zde došlo k vytvoření unikátních podmínek, které determinovaly vznik konceptu suverenity (Jackson 2007: 25).

Charakter latinské civilizace určovala zejména snaha o soužití lidí v univerzální křesťanské říši (Veselý 2010: 37). Tato křesťanská říše, fungující v západní Evropě od 9. až 10. století, bývá označována termínem *respublica Christiana*, neboli evropské křesťanské společenství (Bloch 2010: 415; Jackson 2007: 26).

Jednalo se o společenství, jehož život byl neoddělitelně spjat s křesťanskou vírou a jejím učením, které představovalo základní normy života v době, kdy ještě neexistovala státní legislativa regulující život společnosti. Institucionalizovanou formou křesťanství byla církev mající specifické postavení, které jí umožňovalo výrazně zasahovat do dění v jednotlivých státech. Z tohoto důvodu nebyly jednotlivé teritoriální celky plně suverénní, a to jak navenek, tak dovnitř (Veselý 2010: 37-51).

Církev však nadržela v rukou veškerou moc, to znemožňovalo dualistické uspořádání moci (Jackson 2007: 36). Toto uspořádání moci v Evropě bylo kombinací tradic latinské civilizace¹ (Fischer 1992: 435). Právě zvyky pocházející z historie latinské civilizace zapříčinily oddělení moci světské a moci duchovní (Mezník 1995: 10-11). Moc tak byla rozdělena na moc náboženskou vedenou papežem a mezi světskou moc vedenou císařem (Jackson 2000: 157). Moc panovníků byla omezena tím, že byli nuceni respektovat moc církve a papeže. To fungovalo i naopak, církve a papež byli nuceni respektovat moc panovníků (Mezník 1995: 10-11).

Dle křesťanského učení stál na vrcholu mocenské struktury středověké Evropy Bůh, což jednak znamenalo, že světská moc byla povinna ochraňovat víru včetně církve, a to jak před vnitřními, tak před vnějšími hrozbami (Jackson 2007: 27-28). Dále to znamenalo, že nárokování si suverenity ze strany světského panovníka by bylo považováno za akt opovržení nejen církevními autoritami, ale především Bohem, a jednalo by se tak o zhřešení (Jackson 2000: 164-165).

O středověké mapě západní Evropy proto zdaleka nemůžeme hovořit jako o „mozaice“ reprezentující jednotlivé státy, které by byly spravovány suverénními vládami. *Respublica Christiana* byla kosmopolitní komunitou křesťanů, uvnitř které neexistovaly neměnné hranice oddělující jednotlivé teritoriální celky, které dnes chápeme jako suverénní státy. Většinou byly komponenty středověké Evropy neustále se měnící území, která patřila feudálním² pánům a která se skládala z heterogenní populace. A to ačkoli existovala dědičná království

¹ Konkrétně se jednalo o kombinaci tradic germánských kmenů a římského impéria. Germánské zvyky byly typické silným důrazem na komunální prvky, jakými bylo např. shromáždění svobodných, kteří v době války volili svého náčelníka. Pro římské impérium byla typická tradice teokratická, která kombinuje prvky božské vůle a císařství do jednoho právního rámce (Fischer 1992: 435).

² Feudalismus je termín používaný pro označení středověkého uspořádání společnosti v Evropě. Základním rysem feudalismu bylo vazalství, neboli smluvní vztah mezi patronem a klientem, zavazující klienta k tomu, aby svého patrona chránil a sloužil mu. Jinými slovy, být vazalem znamenalo být člověkem jiného člověka, a to bez ohledu na třídní příslušnost i teritoriální hranice (Bloch 2010: 161; Jackson 2007: 30).

a jiné formy teritoriálního vládnutí. V těchto jednotkách mnohdy žilo obyvatelstvo mluvící různými jazyky a jediným spojujícím rysem uvnitř společnosti bylo křesťanství (Jackson 2007: 27-35).

Mír byl základem křesťanského učení a aspirací, kterou sdílely všechny authority (Bloch 2010: 420). Tudíž bylo v době středověku ospravedlnění války možné hledat pouze v náboženských důvodech, tedy pokud byla válkou činěna služba Bohu. Války vedené z čistě světských důvodů byly považovány za protiprávní a rouhavé. A pokud k válkám došlo, jednalo se vždy o války občanské nikoli mezinárodní. Války ve středověku nebyly základním rysem „zahraniční politiky“, jak se tomu stalo v novověku (Jackson 2007: 29-36).

Zásadním problémem křesťanského společenství byla rivalita mezi mocí světskou a mocí duchovní (Veselý 2010: 37). Dualistické uspořádání respublicy Christiana tak čas od času způsobovalo vyhrocení boje o moc mezi císaři a papeži. Tento spor o reprezentaci Boha na zemi provázel mnohá období středověké historie (Jackson 2007: 36). Spor v některých zemích vyvrcholil dokonce tím, že se králové sami instalovali do vedoucí role církve ve své zemi, jak se tomu stalo například za vlády Jindřicha VIII. v Anglii³ (Veselý 2010: 78).

Panovníci soupeřili i se zástupci papeže na menších územních celcích, těmi byli kardinálové, arcibiskupové, biskupové atd. A to zejména proto, že řada těchto duchovních byla také významnými královskými úředníky. Dalšími protivníky králů byla feudální šlechta, která vládla lokálním panstvím a formovala vládnoucí třídu, která v některých případech odporovala autoritě krále. Právě řada různých autorit „pod“ a „nad“ králi významně oslabovala moc jednotlivých království (Jackson 2007: 29-32).

³ Situace byla obdobná i v Dánsku a Švédsku (Jackson 2007: 36).

2.2 Transformace středověké Evropy na systém suverénních států

Jak bylo vysvětleno v úvodní kapitole, o královstvích a knížectvích křesťanského společenství nemůžeme hovořit jako o státech. Neměly vnitřní suverenitu, protože nebyly nejvyšší mocí v rámci svého území a obyvatelstva a zároveň neměly ani vnější suverenitu, protože byly závislé na papeži a císaři Svaté říše římské (Bull 2002:9).

Zejména boje o moc uvnitř křesťanského společenství vyvolaly změnu ve smýšlení o uspořádání světa a poprvé Evropanům vnukly myšlenku o světě suverénních států⁴. Na území latinské civilizace postupně docházelo k desintegraci křesťanského společenství a vzniku systému suverénních států (Jackson 2007: 36-39). Nejvýznamnější události, důvody a procesy této transformace jsou zachyceny níže.

Již od 14. století se katolická církev musela potýkat s úpadkem své prestiže a morální autority. Oslabovalo ji především kacířství, skepticismus a žárlivost na majetek, který vlastnila (Allen 1957: XIII). Určitou roli v transformaci evropského středověkého systému sehrálo šíření renesance a inspirování se některých evropských panovníků italským systémem nezávislých městských států, který se snažili napodobit⁵ (Jackson 2007: 50). Současně začala být *respublica Christiana* stále více ohrožována růstem národního sentimentu, a to zejména ve Francii a v Anglii (Allen 1957: XIII).

Jak již bylo doloženo, středověký svět byl založen zejména na křesťanské víře a učení. Z tohoto důvodu sehrála neopomenutelnou roli v přeměně systému protestantská reformace, které katolická církev musela čelit již od počátku

⁴ Například Dante Alighieri vystoupil s myšlenkou vzniku univerzální monarchie, která by zakončila spor mezi mocí světskou a mocí duchovní (Jackson 2007: 36).

⁵ Nejdříve se systém pokoušeli napodobit v Německu a v severozápadní Evropě (Jackson 2007: 50).

16. století⁶. Transformace křesťanské společnosti na suverénní státy byla v podstatě transformací náboženskou, která však měla významné mezinárodní důsledky, neboť vedla až ke třicetileté válce (Jackson 2000: 156; Veselý 2010: 54).

Bezpochyby nejvýznamnější událostí transformace bylo podepsání Vestfálských mírových smluv⁷ v roce 1648, které nejenže ukončily třicetiletou válku, ale jejich podepsáním byla uznána i nezávislost světských politických autorit v rámci Svaté říše římské (Jackson 2000: 165). Avšak jak dokazuje tato kapitola, transformace byla dlouhodobým procesem, během kterého byla *respublica Christiana* nucena vzdávat se postupně více a více pravomocí ve prospěch nově vznikajících států Evropy (Jackson 2007: 51). Dle Bulla probíhala tato transformace při nejmenším od 15. do 17. století (Bull 2002: 26). Je proto nepřesné, tak jak se často děje, považovat Vestfálské mírové smlouvy za radikální předěl a náhlé objevení se moderního systému států. Vhodnější je pohlížet na Vestfálské mírové smlouvy spíše jako na symbol politické transformace. Dalším významným bodem proměny systému byla mírová smlouva z Utrechtu 1712-15, která ukončila válku o španělské dědictví a současně tak byla i oficiálním koncem křesťanského společenství (Jackson 2000: 165).

Zejména díky dlouhodobému narušování prestiže církve byl úpadek křesťanského společenství nevyhnutelný; ke konečnému vyvrcholení církevních nezdarů došlo v 17. století, kdy byla moc katolické církve značně omezena (Veselý 2010: 55; Allen 1957: XIII). Docházelo k postupnému ústupu z náboženství jako takového a středověký křesťanský systém byl transformován na systém moderních států. Tento ústup vedl ke vzniku sekulárního politického

⁶ Nutné podotknout, že reformace by neuspěla bez podpory vladařů, kteří si byli vědomi jistých politických výhod, které mohli získat (Jackson 2007: 45).

⁷ Vestfálské mírové smlouvy je označení používané pro smlouvy ukončující třicetiletou válku; konkrétně se jednalo o smlouvu z Münsteru a z Osnabrücku podepsané v roce 1648 (Croxtton 1999: 569).

systemu (Jackson 2000: 156). Sekularizace zahrnovala obrovské změny v majetkovém vlastnictví a v jurisdikci (Allen 1957: XIV). Církevní pozemky se staly majetkem králů, který je dále rozdělil šlechtě. Duchovní byli zbaveni autonomie a nově jim byla přidělena funkce v národních církvích. Věřící obrátili svou víru na lokální církve a od Říma se osamostatnili. Moc světská se tak postupně stávala suverénním státem, neboť byla současně i centrem duchovního života (Jackson 2007: 38). Evropská politika vystavěná na normách respublicy Christiana tak byla postupně přetvořena na systém založený na pluralitních normách suverénních států a na politické nezávislosti (Jackson 2000: 165).

2.3 Filozofové zabývající se principem suverenity

Řada myslitelů se zabývala problémy, které provázely středověké uspořádání respublicy Christiana. Zabývali se mimo jiné i legálními a morálními principy uvnitř mezinárodních vztahů souvisejících s myšlenkou suverenity, která však doposud nebyla formálně přijata (Ramos 2013: 7).

Myslitelé první poloviny 16. století se zabývali především nutností oddělení moci světské od vlivu moci duchovní. Niccolo Machiavelli v knize Vladař hájil argument, že politický život nemůže vždy být v souladu s morálním křesťanským učením, čímž měl na mysli nutnost oddělení osobního svědomí a politiky. Hájil tak především realistickou vizi politiky státu v době ohrožení. I politický teolog Martin Luther hájil názor, že politická činnost státu je osvobozena od božského trestání (Machiavelli podle Jackson 2007: 42- 44).

Jean Bodin, zakladatel moderní teorie suverenity, tvrdil, že suverenity je nejvyšší autorita vlády nad teritoriem, která nemůže být ovlivňována žádnou vnější autoritou. Podle Bodina neexistuje nic, co by mohlo limitovat chování státu, a to ani žádná vyšší morální autorita (Bodin podle Ramos 2013: 7). Bodin

ve svém díle *Šest knih o státě* podává ucelenou teorii státu. Suverenitu považuje za podstatu státu a za jakési jeho kormidlo. Ve svém díle byl ovlivněn érou občanských hugenotských válek, kterých byl svědkem a které způsobovaly roztržičnost Francie. Proto zastával myšlenku, že stát se může vymanit z chaosu, pouze pokud jeho občané budou respektovat zákony vydané svrchovaným monarchou. Z tohoto důvodu byl zastáncem absolutismu (Bodin podle Kršková 2009: 112-115). Suverenitu považoval za neomezovanou a trvalou moc, kterou ve svých rukou drží jediná osoba, a to vladař nebo jiný jmenovaný vůdce (Bodin podle Eleftheriadis: 2009). Jinými slovy, Bodin definoval suverenitu jako nejvyšší autoritu státu, která nepodléhá žádným vnějším omezením.

Thomas Hobbes, nejvýznačnější teoretik suverénního státu, v knize *Leviathan* předložil odpovědi na otázky, co je to suverenita a jaké jsou její funkce. Hobbes se domníval, že jednání státu není ničím limitováno, a to ani „vyššími morálními zákony“. Podle Hobbese by stát měl vládnout nad svým obyvatelstvem prostřednictvím moci vládce (nebo shromáždění) a směřovat svou činnost především k blahu všech, avšak tím myslel pouze blaho uvnitř daného státu, ne mezinárodní komunity (Hobbes podle Ramos 2013: 7).

Právě těmito myšlenkami se Thomas Hobbes názorově stavil proti dalšímu z významných myslitelů – Hugovi Grotiovi, který prosazoval myšlenku mezinárodního práva. Jeho pohled byl oproti Hobbesovi více humánní. V díle *De Jure Belli ac Pacis* představuje vize o humánním chování států uvnitř společenství států. Dle něj by se státy měly chovat tak, aby se všechny státy společně přibližovaly všeobecnému dobru. Naproti Hobbesovi se domnívá, že státy by se neměly starat pouze o své blaho. Grotius věřil, že pokud by šlo právo ruku v ruce s náboženskými představami o morálce, omezilo by státy v provokování mezinárodních konfliktů (Grotius podle Ramos 2013: 7-8).

Jednak z okolností panujících ve středověké Evropě, tak z myšlenek o nezávislosti panovníků se zformoval politický koncept suverenity, který stojí na dvojím požadavku. A to na autonomii v oblasti zahraniční politiky a na výlučné kompetenci v oblasti domácí politiky. Proto suverenitu vnímáme ve smyslu vnitřní suverenity, značící svrchovanost práva na rozhodování a vynucování autority na určitém území obývaném určitým obyvatelstvem; a ve smyslu vnější suverenity, která je protikladem předchozího a vyznačuje se absencí svrchované mezinárodní autority, která vede k nezávislosti suverénních států. Dle principů suverenity je tedy jednání ve věcech zahraniční politiky zcela na daném státu. Tato myšlenka byla přijata mezinárodním společenstvím a stala se základem mezinárodního moderního systému (Königová 2001: 42).

2.4 Moderní systém států založený na vestfálském pojetí suverenity

Tato část práce se zabývá tradičním, neboli vestfálským pojetím suverenity, tak jak se toto pojetí zformovalo v polovině 17. století (Gross 1948: 20). Rovněž budou představeny zejména důsledky Vestfálských mírových smluv jdoucích ruku v ruce s již popsanou transformací středověkého systému, prostřednictvím kterých byl překonán problém pozdního středověku, kdy papež a císař ztráceli svou moc a na síle začaly nabývat menší autority, jako například angličtí a francouzští králové. Takto vlastně existoval multi-státní systém. Avšak doposud neexistoval princip suverenity, jejíž zformování bylo ovlivněno i filosofickými myšlenkami středověku (Croxtton 1999: 571).

Jak již bylo vysvětleno, podepsání Vestfálských mírových smluv v roce 1648 (Ramos 2013: 6) je vnímáno jako symbolický milník v systému mezinárodních vztahů, neboť na jejich základě vznikl moderní systém států označovaný také jako vestfálský systém (Veselý 2010: 91; Ramos 2013: 6). Oba tyto termíny pojmenovávají systém suverénních států, ve kterém státy vykonávají

neomezenou suverenitu nad určitým územím a nejsou podřízeny žádným dalším autoritám (Croxtton 1999: 570).

Ačkoli Vestfálské mírové smlouvy ve skutečnosti neobsahují jasná prohlášení o principu svrchovanosti, jsou důležitým opěrným bodem v dlouholetém ústupu respublicy Christiana a dodnes slouží jako definiční znak tradičního pojetí suverenity (Croxtton 1999: 569; Jackson 2007: 51). Odborníci identifikují vznik suverénních států s podepsáním Vestfálských mírových smluv zejména proto, že začal platit systém států, ve kterém každý stát uznává ostatní státy jako rozhodující autority v rámci daných státních území a ve kterém pouze tyto státy mohou být považovány za účastníky systému suverénních států. Spíše než konstruovanou a poté aplikovanou myšlenkou, byla idea suverenity států historickým faktem, který byl postupně uznáván státníky a nakonec se stal realitou (Croxtton 1999: 569-571).

Za hlavní důsledky Vestfálských mírových smluv a transformace středověkého systému tato práce považuje především oslabení papežské moci a sekularizaci politiky spolu s oslabením císařské moci a vítězstvím principu vnější a vnitřní suverenity v mezinárodních vztazích (Veselý 2010: 92). Dále je mezi důsledky řazen nově vzniklý princip řešení konfliktů mezi státy. Přičemž tvůrci Vestfálských mírových smluv chtěly zabránit opakování se další katastrofální války vytvořením takového řádu, který by tomuto zabránil (Jackson 2007: 51).

Zesvětštění evropského středověkého systému bylo dosaženo prostřednictvím Vestfálských mírových smluv. Jejich podepsáním začal na území bývalé respublicy Christiana platit sekulární systém států, ve kterém již všezahrnující politické a náboženské autority v podobě císaře a papeže neměly prostor. Vliv papežské a církevní moci v mezinárodních záležitostech byl

definitivně ukončen, ačkoli se papež⁸ spolu s církví jen těžce smiřovali s ukončením katolicismu a autority papeže jako nejvyšší moci (Jackson 2007: 52).

Po podepsání Vestfálských mírových smluv se suverenita stala hlavním a trvalým rysem mezinárodních vztahů (Ramos 2013: 1). Suverenita byla nyní svěřena do rukou lokálně kontrolovaných politických celků, přičemž většina z nich byly monarchie. Nové suverénní státy prohlásily příslušné území za své a přeměnily ho na státní vlastnictví. Zrovna tak „zabavily“ populaci žijící na tomto území a prohlásily ji za své obyvatele. Území bylo centralizováno pod vládu suverénních států a povinností populace se stalo dodržování práva daného státu. Evropa se tak skládala z území několika panovníků, kteří byli nejvyšší mocí uvnitř daného území a současně byli navenek nezávislí (Jackson 2000: 165; Jackson 2007: 47-50).

Evropské státy se tak staly nezávislými entitami koexistujícími ve společenství suverénních států. Avšak aby se státy staly suverénními, musely splnit podmínku vnější suverenity⁹ - musely být uznány suverénními ze strany ostatních států. Až poté měly právo vstoupit do „exkluzivního klubu států“ (Jackson 2007: 51-55).

Všechny státy se tedy mohly stát členy jednoho mezinárodního společenství. Členství zde jim zajišťovalo rovnost v mezinárodním právu a diplomacii. Ačkoli si nebyly rovné ve velikosti populace, území, armády či bohatství, byly si rovné v mezinárodním právu a diplomacii (Jackson 2007:

⁸ papežem byl při podepsání Vestfálských mírových smluv Innocent X. (Jackson 2007: 52).

⁹ Je jednou z nejvýznamnějších norem mezinárodních vztahů, která zahrnuje vnitřní a vnější práva a povinnosti států. Tradičně je stát uznán suverénním, pokud je za suverénního uznán ostatními státy (Ramos 2013: 1).

66). Takto byl nahrazen politicko-náboženský svazek respubliky Christiana anarchickým systémem suverénních států (Jackson 2000: 165).

Státy si střežily právo na individuální řešení vlastních vnitrostátních záležitostí, a tak tomu bylo i u záležitostí zahraničních. To samé očekávaly od ostatních států (Ramos 2013: 8). Státy stály ústavně nad všemi mezinárodními smlouvami a organizacemi, které mezi sebou ustanovily. Vzájemné politické záležitosti mezi státy byly řešeny prostřednictvím diplomacie a mezinárodního práva, které bylo chápáno jako právo suverénních států (Jackson 2007: 53-55).

V případě, kdy diplomacie selhala, státy si vyhrazovaly právo na vedení války, jako nástroje řešení sporů¹⁰ (Jackson 2007: 53). Suverenita tak začala být asociována i s právem na vedení války. V tomto smyslu se státy začaly přiklánět k myšlence absolutní suverenity. Jinými slovy, právo na vedení války upřednostňovaly před přírodními, morálními, či náboženskými zásadami. Jedinou podmínkou, která byla k vedení války nutná, bylo být suverénním státem. Zásady suverenity tak legitimizovaly téměř veškeré státní chování, a to jak ve věcech vnitrostátních, tak zahraničních. Válka se tak stala legitimní možností státu jak dosáhnout svých politických cílů¹¹ (Ramos 2013: 8-9).

Usmiřovatelé, kteří se účastnili Vestfálského kongresu, který také někdy bývá označován jako „senát křesťanského světa“ se snažili přetvořit politický pořádek Evropy tak, aby se vyvarovali vzniku dalších devastujících válek. Očekávali, že státy budou nakládat se svou mocí zodpovědně a budou se chovat v souladu s mezinárodním právem a diplomatickou praxí (Jackson 2007: 51-55). Avšak pro chování jednotlivých států se staly rozhodující skutečností především individuální státní zájmy a války se staly nezávislým právem každého suverénního státu (Jackson 2000: 166; Veselý 2010: 92).

¹⁰ Papežové již válku autorizovat nemohli (Jackson 2007: 53).

¹¹ Jedním z dominantních ospravedlnění války bylo historické nárokování si území (Ramos 2013: 9).

2.5 Suverenita v 18. – 19. století

Během 18. století se suverenita stala široce uznávaným principem a stala se základem jak zahraniční, tak domácí politiky. V 19. století pak bylo formování moderních národních států založených na principech centralizace dovršeno (Jackson 2007: 54; Krejčí 2001: 42-43). Současně začala být moc předávána do rukou lidu, tedy národů. Principy práva a pořádku, kterých si ve svých dílech cenili zejména Bodin a Hobbes, dokázaly do svého ústavního pořádku zakomponovat moderní demokratické státy, jejichž uspořádání z 19. století dosvědčuje, že suverenita neznamena nekontrolovanou moc jednoho vládce (Krasner 2001).

Dle uspořádání Evropy v 18. století je možné tvrdit, že chápání suverenity odpovídalo konceptu vestfálské suverenity, tak jak se zformovala o století dříve. V 18. století se Evropa skládala ze suverénních států, z nichž každý byl nadřazen mezinárodním smlouvám, které státy mezi sebou uzavíraly. Jakýkoli stát se mohl stát suverénním až poté, co byl ostatními státy suverénním uznán. Následně mohl vstoupit do exkluzivního klubu evropských suverénních států, které uznávaly systém mezinárodního práva, které bylo založeno na vůli a konsensu suverénních států. Státy tedy ještě nebyly mezinárodnímu právu podřízeny. V návaznosti na vznik mezinárodního práva začala v 18. století fungovat státní diplomacie, jejíž existence byla zapříčiněna zejména snahami o usnadnění a zlepšení vztahů mezi státy. Diplomaté vykonávali funkci hlavních reprezentantů států, a tím sehrávaly významnou roli v chodu mezinárodního společenství (Jackson 2007: 54-55).

Nový systém, který byl determinován důsledky Vestfálských mírových smluv a transformací respublicy Christiana, lze dále charakterizovat jako systém bez jakéhokoli vnějšího nadřazeného orgánu, kde státy plně suverénní uvnitř

svého teritoria společně koexistovaly a řídily se principem vzájemné rovnosti (Gross 1948: 29).

Někteří autoři označují dobu 18. a 19. století za éru absolutní suverenity, protože chování států v tomto období bylo založeno zejména na principu nezávislosti vůči jakékoli jiné moci, a přirozené, morální či náboženské principy byly ignorovány. Státy ve svém jednání nebyly omezovány žádnou vyšší autoritou, a tak jim nic nebránilo principy suverenity svévolně zneužívat (Ramos 2013: 8-9). Během éry absolutní suverenity nalezneme pouhé minimum okamžiků, kdy se státy řídily jinými než vlastními zájmy (Evans 2008: 17).

Chápání suverenity v jejím absolutním smyslu legitimizovalo téměř jakékoli jednání státu, a to jak uvnitř, tak vně svého území. Státům nic nebránilo, aby legitimně využívaly válek k naplňování vlastních politických cílů. Bylo pouze na nich, zda se rozhodnou válčit. Z tohoto důvodu začal být princip suverenity spojován právě s oprávněním na vedení válek, pro jejichž ospravedlnění státy často využívaly historické nárokování si části území jiného státu (Ramos 2013: 8-9).

Během doby, kdy státy uznávaly principy absolutní suverenity, byl jejich zájem soustředěn výhradně na záležitosti uvnitř jejich hranic a do zločinů páchaných jinde téměř nezasahovaly. Uvnitř nově vzniklého systému byly nastoleny podmínky, které institucionalizovaly nezájem politických vládců vůči jakýmkoli zločinům páchaným mimo jejich území. Principy suverenity vládcům nedovolovaly do záležitostí mimo jejich území zasahovat, a oni tak jen mohli nečinně přihlížet k páchaným zločinům. Současně princip absolutní suverenity umožňoval páchat zločiny na vlastním lidu, protože nebyl nikdo, kdo by tomu mohl zabránit. Suverenita tak vlastně znamenala imunitu vůči kontrolám či sankcím ostatních států. To, co se dělo vně suverénních území, nebylo

záležitostí nikoho jiného, jakkoli nemorální to bylo. Právě těmto ideám je přičítán nesmírný destruktivní efekt (Evans 2008: 16).

Jak již bylo zmíněno, v 18. století suverenita prvořadě znamenala, že státy jsou autonomní a nezávislé jednotky. Důsledkem této teze se stal princip neintervence neboli zákaz vměšování se jednotlivých států do vnitřních záležitostí cizích států. Jinými slovy principy Vestfálských mírových smluv vyloučily právo na intervenci do cizích států (Krasner 2001; Ramos 2013: 8).

Státy se nemohly vměšovat do záležitostí ostatních, ale nový systém suverénních států přinesl právo uzavírat mezinárodní dohody, a tím ovlivňovat vzájemné soužití. Státy mohly legitimně uzavírat jakékoli smlouvy, které považovaly za vhodné (Krasner 2001). Novému systému však chyběla vrchní autorita, kterou ve středověku zastával papež a císař. Systém suverénních států, uvnitř kterého neexistovala síla, která by se nacházela „nad“ státy a regulovala jejich chování, spočíval pouze na mezinárodním právu (Gross 1948: 29).

Právě neexistenci regulující autority lze považovat za základní problém nově vzniklého systému, neboť nebylo nikoho a ničeho, kdo by státy omezil v soustředění se výhradně na vlastní individuální zájmy. Mezinárodní komunita postrádající vyšší autoritu se ubírala směrem absolutistických států, jejichž zájmem nebylo udržovat mezinárodní komunitu, ale především prosazovat vlastní zájmy jako udržení či rozšíření své moci. Mezinárodní právo v této éře záviselo zejména na pouhé vůli států, které se soustředily na své zájmy namísto snah o fungování právního pořádku (Gross 1948: 38).

Až na počátku 19. století během Vídeňského kongresu poprvé spatřujeme snahy vedoucí k vytvoření komunity států, které by dohlížely na dění v Evropě. Avšak jednalo se i nadále o uskupení závislé pouze na vůli samotných států (Veselý 2010: 125). Závěrečný akt Vídeňského kongresu z roku 1815 totiž

obsahoval části, které lze označit za první ukazatele kolektivních snah proti páchání masových zvěrstev na civilním obyvatelstvu. Jednalo se o ustanovení, která v určitém kontextu zaručovala politická a náboženská práva i ochranu práv národnostních menšin (Evans 2008: 18).

Ustanovení Vídeňského kongresu konaného po skončení napoleonských válek byla vlastně reakcí proti neomezené suverenitě států, která ve svých konečných důsledcích začala být chápána jako sebedestruktivní (Gross 1948: 38-39). V závěrečném dokumentu Vídeňského kongresu byla zakotvena i nová podoba Evropy. Jednalo se především o řadu územních změn, odrážející zájmy vítězných mocností (Veselý 2010: 127).

Ponapoleonská obnova vyvrcholila přijetím dokumentů na podzim roku 1815, mezi kterými se nacházel i dokument zakládající Svatou alianci. Tento dokument vyzýval své signatáře, kterými byly téměř všechny evropské státy (kromě Vatikánu a Turecka), k jednání na základě principů křesťanského náboženství, víry a principu legitimacy. Tyto principy se staly ideovými pilíři uspořádání mezinárodních vztahů v Evropě. Nicméně Svatá aliance byla pouze nezávaznou deklarací. Vídeňský kongres a následná jednání vytvořily uvnitř mezinárodního systému stabilitu založenou na spolupráci evropských mocností, které se problémy mezi sebou snažily řešit kompromisy. Toto uspořádání bývá označováno jako koncert velmocí (Veselý 2010:127-128).

V krocích Svaté aliance, která byla ve své podstatě protirevoluční a konzervativní, nalézáme jedny z prvních vojenských intervencí porušujících zásady vestfálské suverenity. Mezi ty patří například akce rakouských intervenčních jednotek, které roku 1821 zasáhly v Neapolském a Sardinském království, kde se aktivovaly povstalecké národní jednotky. O dva roky později Francie potlačila povstání liberálních důstojníků ve Španělsku. V roce 1821

Rusko a Velká Británie podpořily povstání Řeků proti Turkům, díky jejich pomoci byl národněosvobozenecký boj Řeků úspěšný (Veselý 2007: 128-129).

Právě tato událost z počátku 19. století byla důvodem pro vyslání první mezinárodní akce na záchranu civilistů, kterým hrozilo, že by se mohli stát oběťmi genocidy a masových zvěrstev. Jednalo se o akci z roku 1827, kdy Velká Británie, Francie a Rusko pomohly v Řecku zastavit masakry páchané Turky. V průběhu 19. století následovala řada akcí, které někteří označují za humanitární intervence. Jednalo se o sérii vojenských akcí, které vedly různé kombinace evropských mocností vždy za účelem ochrany křesťanů. V roce 1860 takto jednala například Francie při ochraně křesťanů v Sýrii. Na konci 19. století USA provedly invazi na Kubu, konanou za účelem ukončení masakrů páchaných Španěly. Dále zasahovaly různé evropské mocnosti na Krétě, na Balkáně a v 1. desetiletí 20. století v Makedonii (Bellamy 2011: 1; Evans 2008: 19).

Dalším důkazem o vzrůstajících snahách regulovat chování států bylo přijetí první Ženevské úmluvy v roce 1864, o jejíž přijetí se zasloužil zejména zakladatel Červeného kříže Henri Dunant (Evans 2008: 18). Jednalo se o mezinárodní smlouvu, která jako první formulovala důležité otázky válečného práva a která explicitně vyjadřovala snahu o zmírnění válečných hrůz a zdůraznění lidské důstojnosti. První Ženevskou úmluvou byly tedy položeny základy mezinárodního humanitárního práva (Švejnoha 2004: 45).

Následujícím příkladem ilustrujícím vznik prvních kolektivních snah proti páchání násilí je Berlínská konference konaná v letech 1884 až 1885. Tato konference zavedla ustanovení, která limitovala činnost evropských mocností kolonizujících území Konga. Berlínská konference totiž ustanovila, že evropské mocnosti musí dohlížet na zachování domorodých kmenů a musí se starat se o zlepšení jejich podmínek (Evans 2008: 18).

2.6 Suverenita v 1. polovině 20. století

Koncept suverenity byl v 18. a 19. století chápán ve svém tradičním smyslu, avšak jak předchozí část kapitoly doložila, došlo k objevování se prvních snah o ochranu obyvatel cizích států. Koncept tradiční vestfálské suverenity se poprvé začal střetávat s humanitárními intervencemi, které ve své podstatě narušují jeho základní principy. Jak již bylo vysvětleno, v 18. a 19. století suverenita znamenala především imunitu vůči vnějším vlivům a to, co se dělo uvnitř hranic státu, bylo pouze jeho zájmem. Toto pojetí konceptu suverenity přetrvalo i do 1. poloviny 20. století, i když se objevilo několik snah o jeho flexibilnější pojetí. Tyto snahy se však nesetkaly s úspěchem. Ačkoli již doktrína humanitárních intervencí existovala jako mezinárodní zvykové právo, praxe států vycházející z konceptu vestfálské suverenity byla silnější než důvody ospravedlňující humanitární intervence. Proto lze říci, že právě hluboce zakořeněný koncept vestfálské suverenity umožnil uskutečnění řady masakrů a zvěrstev v 1. polovině 20. století (Evans 2008: 16-19).

V 1. polovině 20. století se lidstvo setkalo s doposud nepoznanými zvěrstvy páchanými na civilním obyvatelstvu. Zvěrstva byla páchána státy jak na vlastním obyvatelstvu, tak na civilním obyvatelstvu jiných států. Následující události jsou příklady nejděsivějších činů tohoto období. Již na počátku 20. století došlo ke smrti téměř 50 000 žen a dětí v koncentračních kempch v průběhu druhé búrské války. V průběhu let 1915-1916 došlo na území bývalé Osmanské říše k přímým masakrům či nuceným pochodům Arménů, během kterých jich téměř 1,5 milionu zemřelo. Od roku 1917 do roku 1957 komunistický režim na území SSSR připravil o život téměř 62 milionů lidí, kteří ve většině případů podlehl nuceným přesunům, hladomorům či se stali oběťmi exekucí, které byly páchané na určitých ekonomických skupinách či různých menšinách. Podobná strategie vedená nacionalistickým vůdcem Čankajškem zabila v Číně v letech 1927-1949 až 10 milionů obyvatel. Od roku 1934

však v Číně docházelo i k dalším zvěrstvům, v tomto případě páchaných komunistickou stranou vedenou Mao Ce-tung, která způsobila přímou smrt 7 milionů lidí. Smrt několika dalších desítek milionů lidí pak byla zapříčiněna především hladomory vyvolanými způsobem vládnutí čínské komunistické strany. Dále např. v roce 1937 došlo ke smrti až 300 000 čínských obyvatel, kteří zemřeli při masakrech spáchaných v Nankingu. Masakry byly páchany i na evropském území, a to v průběhu španělské občanské války, kterou následovaly v dnešní době dobře známé hrůzy holocaustu, během kterých zemřelo více než 6 milionů Židů. Snad žádná z událostí 20. století nepošpinila smysl pro společnou lidskost tak jako tato (Evans 2008: 16-17).

Právě tyto události jsou důkazem, že koncept vestfálské suverenity nepodlehli vlivům, které se jí snažily učinit pružnější. Byly to zejména myšlenky o právech menšin a právech národů na sebeurčení. Avšak chování států, determinované principy vestfálské suverenity, zůstalo stejně jako koncept samotný nezměněno. A to zejména z důvodu, že ačkoli respektování práv menšin bylo podmínkou státnosti, nebylo nikým kontrolováno popřípadě sankcionováno. Státy nebyly za své chování k menšinám nikomu odpovědné a zacházení s nimi tak bylo čistě na jejich vůli (Ramos 2013: 10).

Tato práce identifikuje hlavní vlivy pocházející z 1. poloviny 20. století, jež se snažily přizpůsobit koncept suverenity narůstajícím mezinárodním snahám o zabránění páchaní násilných zločinů ve světě. Toto úsilí ve své činnosti realizovala Společnost národů, založená hned po konci 1. světové války v roce 1919 (Evans 2008: 18; Veselý 2010: 219). Právě 1. světová válka byla impulsem pro nalezení způsobu jak zabránit opakování se katastrofálních válek. Zdálo se, že se státy posunují blíže novému pojetí suverenity (Ramos 2013: 10).

Mezi zásadní ustanovení posouvající svět blíže míru, avšak ohrožující vestfálskou suverenitu tato práce řadí skutečnost, že předmětem zájmu

mezinárodní organizace se prvně stal blahobyt a rozvoj národů. Společnost národů se dále snažila chránit práva menšin ve střední Evropě a učinila významné kroky v pomoci uprchlíkům. Právě tato opatření činěná Společností národů jsou považována za nový přístup v mezinárodních vztazích, neboť poprvé v historii byla odlišena práva a nároky jednotlivců a skupin od států (Evans 2008: 18).

Avšak Společnost národů se nesečkala s takovými úspěchy, jaké od ní byly očekávány. Jak již bylo zmíněno, jedním z cílů Společnosti národů bylo prosazování smluv na ochranu menšin, ty se jí však do svých smluv nepodařilo zahrnout a nebyla ani nijak úspěšná v ustanovení procesů s válečnými zločinci, neboť vysokí představitelé států si i nadále udrželi imunitu vůči jakýmkoli trestům (Ramos 2013: 10; Evans 2008: 18-19).

Idealismus Společnosti národů neměl dlouhého trvání (Ramos 2013: 10). Ukázalo se, že princip vestfálské suverenity bránil prosazení se principu všeobecné zodpovědnosti. Od doby zformování se vestfálského pojetí suverenity po dobu holocaustu došlo pouze k minimálním normativním pokrokům směrem k určitému aktivismu států týkajícího se zabraňování páchání masových zvěrstev mimo jejich vlastní národní nebo koloniální hranice. Jediné příklady humanitárních intervencí lze nalézt v průběhu 19. století, kdy evropské země pomáhaly ohroženým křesťanům v Osmanské říši. V 1. polovině 20. století se však s humanitárními intervencemi již nesečkáváme. A to, i přestože docházelo k páchání masových zvěrstev, z nichž ta nejhorší již tato část práce zmínila (Evans 2008: 18-19).

Mezinárodní společenství v 1. polovině 20. století neodklonilo své jednání od principů vestfálské suverenity, ačkoli se v této době objevila řada podnětů k její transformaci. Tato transformace však nebyla realizována v praxi. Rozpor mezi zamýšleným a praxí se spolu s neschopností Společnosti národů usměřňovat jednání států porušujících pravidla staly fatální kombinací, která ve svých

konečných důsledcích umožnila existenci nacistického Německa a 2. světovou válku (Ramos 2013: 10).

3 SROVNÁNÍ POJETÍ SUVERENITY V DOBĚ STUDENÉ VÁLKY A PO JEJÍM SKONČENÍ

3.1 Pojetí suverenity v době studené války

3.1.1 Poválečné snahy o zabránění páchání masových zvěrstev

Druhá světová válka byla pro mezinárodní společenství podnětem k přehodnocení práv a povinností jednotlivých států. Hrůzy holocaustu se vryly do lidského povědomí natolik, že mezinárodní komunita přislíbila, že nedopustí opakování se podobných hrůz. Slíbila, že nelidské zacházení včetně páchání zločinu genocidy a zločinů proti lidskosti, zakoušené během 2. světové války, již nikdy nepovolí, ať už v době války nebo v době míru. Mezinárodní společenství si bylo vědomo, že k zabránění opakování se podobných hrůz musí být přijata opatření, která by státy nutila k odpovědnosti a stanovila normy jejich chování uvnitř svého území (Ramos 2013: 10-11). Z těchto důvodů mezinárodní společenství přistoupilo k řadě opatření, reflektujících gesta o globální odpovědnosti, která se promítla zejména do mezinárodního práva (Falk 2011).

Mezi první poválečné reakce patří ustanovení Mezinárodního vojenského tribunálu v Norimberku a Mezinárodního vojenského tribunálu pro dálný východ v polovině 40. let (Falk 2011). Ačkoli jsou tyto tribunály často kritizovány kvůli závažným právním nedostatkům (zejména kvůli zpětnému působení a selektivní aplikovatelnosti), nelze jim upřít zásadní zásluhy při pokládání základů moderního mezinárodního soudnictví. Tyto tribunály totiž poprvé v historii soudily hlavní představitele států, kteří byli mezinárodní komunitou obviněni z páchání celé řady zločinů proti míru a proti lidskosti (Overy 2003: 1-2). Díky

těmto procesům mezinárodní společnosti přijalo koncept zločinů proti lidskosti (Evans 2008: 19). Političtí vůdci států se tak konečně stali zodpovědnými za své domácí záležitosti. Díky ustanovení trestů za zločiny proti lidskosti bylo dáno jasně najevo, že představitelé států se již nemohou schovávat za štít vestfálské suverenity. Jak ukázaly Norimberské procesy, riskovali by stíhání za své činy (Ramos 2013: 11).

Mezi nejvýznamnější opatření, činěná z důvodů zabránění opakování se hrůz 2. světové války bezpochyby patří založení OSN a přijetí závazků, které obsahuje ustavující listina OSN – Charta OSN. Charta OSN byla podepsána 50-ti zakládajícími členy OSN v červnu 1945, právě tomuto dokumentu je přičítán nesmírný význam, neboť ovlivnil a ovlivňuje mezinárodní vztahy dodnes (Ramos 2013: 11; Veselý 2010: 334-336). Prostřednictvím této charty si OSN vytyčila své základní cíle, pomocí kterých usilovala především o zajištění bezpečnosti a míru ve světě, neboť již v preambuli Charty OSN je explicitně uvedeno, že cílem OSN je uchránit budoucí pokolení metly války (Charta OSN 1945: preambule). K ochraně budoucích pokolení pak slouží 7. kapitola Charty OSN, prostřednictvím které má Rada bezpečnosti OSN rozhodnout, zda je nutné přijmout příslušná opatření k zajištění mezinárodního míru a bezpečnosti (Charta OSN 1945: čl. 39).

Avšak v Chartě OSN, podle které mají členské státy včetně samotné OSN jednat, je dále v 7. odstavci 2. článku explicitně stanoven zákaz vměšování se do vnitřních záležitostí jednotlivých států. Charta OSN tak i přes všechny své cíle o ochraně lidí před válkami neošetřuje situaci, kdy dochází k válce či páchání masových zvěrstev uvnitř států (Nilhan 2011: 25). Vojenský zásah dle kapitoly VII je totiž možný pouze v případě, kdy se jedná o ohrožení míru světového společenství a násilí páchané uvnitř jednotlivých států nemusí automaticky znamenat právě ohrožení míru světového společenství (Charta OSN 1945: čl. 39; Jayshree-McMahon 2013).

Protože se zakladatelé OSN obávali vedení válek a použití vojenských sil jako takových, svěřili právo na autorizování donucovacích opatření pouze Radě bezpečnosti, čímž OSN sama velmi limitovala možnosti svého jednání (Evans 2008: 21). Ze stejného důvodu Charta OSN, formovaná krátce po skončení 2. světové války, reflektuje v již zmíněném 7. odstavci 2. článku snahu svých tvůrců o nastolení míru a stability prostřednictvím důrazu na suverenitu jednotlivých států. „*Žádné ustanovení této Charty nedává Organizaci spojených národů právo, aby zasahovala do věcí, které podstatně patří do vnitřní pravomoci kteréhokoli státu, ani nezavazuje členy, aby takové věci podrobovali řešení podle této Charty; tato zásada však nebrání, aby se použilo donucovacích opatření podle kapitoly VII*“ (Charta OSN 1945: čl. 2).

Avšak OSN v následujících letech přistoupila k řadě opatření, pomocí kterých se pokusila vnitřní záležitosti států alespoň částečně regulovat. Namísto vměšování se do vnitřních záležitostí států začala OSN přijímat souhrn univerzálních lidských práv (Ramos 2013: 11). Státy OSN přijaly řadu lidsko-právních závazků, ale jednalo se spíše o gesta globální odpovědnosti. Veškerá přijatá opatření byla velmi ambivalentní, neboť jejich vymáhání by bylo v rozporu se zásadou nevměšování (Falk 2011).

Prvním opatřením usměrňujícím chování jednotlivých států vůči vlastnímu obyvatelstvu bylo přijetí Všeobecná deklarace lidských práv roku 1948. Tato deklarace je prvním uznáním lidských práv a hodnot, která žádá jejich nezbytnou ochranu (OSN 2008). Již v předmluvě této deklarace je uvedeno, že uznání důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě (OSN 1948). I přestože Všeobecná deklarace lidských práv má pouze podobu nezávazného prohlášení, lze ji označit za silný morální příslib OSN, značící zájem o dění uvnitř států, který vygradoval přijetím Úmluvy o prevenci a trestání zločinu genocidy (Falk 2011; Schabas 2006: 2).

O přijetí této úmluvy se významně zasloužil Raphael Lemkin, který na mezinárodních setkáních začal propagovat myšlenky na změnu mezinárodního práva, tak aby páčání zločinu genocidia bylo uznáno zločinem podle mezinárodního práva a mohlo tak být podle mezinárodního práva i trestáno (UNHCR 2014). Tento záměr byl naplněn v roce 1951, kdy úmluva vešla v platnost. OSN přijetím této úmluvy uznala, že genocida je zločinem dle mezinárodního práva, který s sebou nese národní a mezinárodní odpovědnost jak jednotlivých osob, tak států. Tato úmluva tak ve své podstatě nedbá zásady nevměšování se, neboť stanovuje závazek mezinárodního společenství zabránit a trestat páčání zločinů genocidia (Jayshree-McMahon 2013). Z tohoto důvodu můžeme Úmluvu o prevenci a trestání zločinu genocidy považovat za první úmluvu OSN, dotýkající se problematiky humanitárních intervencí (ICRC 1995). Tato úmluva vyžaduje od států, aby páčání zločinů genocidy předcházely a případně jej trestaly. Je pouze na stranách, které se k této úmluvě zavázaly a na OSN, aby rozhodly, jak porušení této úmluvy budou trestat. Rada bezpečnosti OSN tak disponuje stejnými pravomocemi trestání zločinu genocidy jako ostatní státy (Cohen 2012: 196-197).

Dalšími lidsko-právními smlouvami, které mezinárodní společenství odsouhlasilo, bylo přijetí třetí a čtvrté Ženevské úmluvy. Tyto úmluvy regulují zacházení s válečnými zajatci a s raněnými, avšak jako první lidsko-právní dokumenty stanovují i minimální ochranu civilních osob. A to i v případě, kdy jsou ohroženy vnitrostátním konfliktem, což výrazně narušuje principy vestfálské suverenity (Evans 2008: 19; ICRC 1995).

3.1.2 Důvody selhání poválečných opatření

Výše zmíněná opatření byla přijata z důvodu nutnosti regulace suverenity s již zmíněným hlavním důvodem, kterým bylo zabránění opakování se zneužití suverenity, jak činily státy fašistické osy. Předpokládalo se, že opatření jako

zavedení univerzální jurisdikce trestající spáchání zločinů proti lidskosti, spáchání genocidia a spáchání válečných zločinů spolu s vytvořením mezinárodních tribunálů budou dostatečnými opatřeními, zabezpečujícími mírový svět. Postupně se však začala projevovat nedostatečná funkčnost zmíněných opatření a došlo k selhání nadějných poválečných myšlenek (Tutuianu 2013: 52).

Za nejdůležitější příčinu selhání poválečných myšlenek, která zapříčinila pozastavení vývoje pojetí suverenity, tato práce označuje jednání států během studené války ve prospěch svých strategických zájmů a aliančních vazeb. Znepřátelené bloky si v době studené války prostřednictvím různých druhů pomoci, jako například zajištění obrany či pomoci režimu, zajišťovaly podporu různých států po celém světě (Ramos 2013: 12). Oba bloky se snažily ovlivňovat a v některých případech až určovat domácí politiku států spadajících do jejich sféry vlivu (Krasner 1999: 202). A současně byly velmi „tolerantní“ vůči dění uvnitř států nalézajících se ve sféře jejich vlivu. Obě mocnosti se soustředily zejména na to, aby jejich alianční bloky fungovaly, a proto nebyly příliš ochotné nařizovat svým partnerům jakákoli omezení, a to i když si byly vědomy jejich nelegálního chování. Bylo jim jedno co se uvnitř partnerského státu dělo, neboť to byl jejich spojenec (Evans 2008: 21-22).

Tato skutečnost měla dalekosáhlé důsledky na funkčnost OSN. Díky preferování vlastních geopolitických zájmů obou znepřátelených bloků došlo k zablokování Rady bezpečnosti OSN, neboť studenoválečný konflikt obou stálých členů se promítl i do hlasování v tomto orgánu, kde docházelo k vzájemnému vetování návrhů. Rada bezpečnosti OSN, která je jediným orgánem OSN, zodpovědným za udržování míru a bezpečnosti ve světě a má sloužit jako donucovací mechanismus a konečný interpret Charty OSN, tak po dobu studené války nemohla naplno fungovat a zabránit páchání masových zločinů (Evans 2008: 22; Schabas 2006: 12).

To znamenalo, že lidská práva byla v mnoha zemích často přehlížena. Jako vzor takového jednání může posloužit případ Konžské demokratické republiky. Prezident této republiky Mobutu Sese Seko byl podporován západem, ačkoli ten si byl dobře vědom popírání lidských práv v této zemi. USA podobně podporovaly a zajišťovaly vojenské vybavení například filipínskému diktátorovi Ferdinandu Marcosovi a režimu v Chile, který byl veden diktátorem Augustem Pinochetem. Dokud zůstávaly režimy loajální svým donátorům, byl kladen pouze malý důraz na jejich vnitřní chování. Prostředí studené války ve své podstatě zapříčinilo, že jakékoli intervence by byly považovány druhou stranou za agresivní záměry, o což ani jedna strana nestála. Bezpečnost zastínila všechna ostatní témata mezinárodních vztahů a nikdo neměl zájem zabývat se „méně významnými“ záležitostmi, jako je například porušování lidských práv (Ramos 2013: 12).

Dalším důvodem neúspěchu poválečných idejí je podle této práce dvojnáčnost pramenící z povahy OSN, které se již tato práce částečně dotkla v první části této kapitoly. Zmíněná dvojnáčnost je způsobena respektováním zásady nevměšování se do vnitřních záležitostí jednotlivých států a současným deklarováním dodržování souboru univerzálních lidských práv (Falk 2011). Tato dvojnáčnost umožňuje státům ospravedlnit své činy prostřednictvím absolutní suverenity, avšak přináší jim jen malou motivaci jednat v souladu jak s mezinárodním právem, tak s univerzálními lidskými právy, pokud se neslučují s národními zájmy. V době studené války mohly státy poměrně bez obav této dvojnáčnosti využívat, neboť Rada bezpečnosti OSN byla blokována studenoválečným konfliktem (Ramos 2013: 11).

Jako poslední důvod, který zapříčinil neschopnost OSN naplňovat své teoretické principy, tato práce označuje vliv nově dekolonizovaných zemí na jednání OSN (Claude 1994: 789-791). OSN se po 2. světové válce stala nástrojem dekolonizačního hnutí a zasloužila se o dekolonizování více než 80

zemí (UN 2014a). Nově dekolonizované země poté vstupovaly do OSN, kde se jim dařilo zastávat jednotné názory s ostatními nově nezávislými státy. Díky jednotnému vystupování tak měly poměrně velkou hlasovací sílu, kterou využívaly zejména k odmítání veškerých unilaterálních akcí (Claude 1994: 789-791). Nově dekolonizované země se díky své historické zkušenosti opakovaně stavěly jak proti unilaterálním akcím, tak proti intervencím do vnitřních záležitostí států, protože princip svrchovanosti považovaly za formu obrany proti hrozbám a tlakům ze strany mocnějších států, které by takto mohly v zemích třetího světa prosazovat své ekonomické a politické zájmy. Současně řada afrických států těžila z napětí pramenícího ze studené války ve vlastní prospěch a norma neintervence jejich jednání chránila (Evans 2008: 21; McMahon 2001: 9).

3.1.3 Zločiny proti lidskosti spáchané v době studené války

Ačkoli se krátce po konci 2. světové války mezinárodní společenství ve svých snahách zaměřilo na prevenci budoucích genocid a zločinů proti lidskosti, jeho snažení nebylo úspěšné (Koh 1999). Ozbrojené humanitární intervence nebyly během studené války legitimním postupem, podle států i OSN byl princip suverenity nadřazen prosazování lidských práv (Bellamy-Wheeler 2005: 472). Takže zatímco norma suverenity založená na lidských právech existovala v diskursu, během studené války se ji nedařilo naplňovat v praxi, během studené války tak došlo k řadě genocid a zločinů proti lidskosti, které státy páchaly na svém obyvatelstvu a kterým mezinárodní společenství jen nečinně přihlíželo (Genocide Watch 2008; Ramos 2013: 12).

Tato práce se nyní bude konkrétněji věnovat vybraným zločinům proti lidskosti spáchaných během studené války a doloží postoj, který mezinárodní společenství k událostem spáchaným v Indonésii, Burundy, Argentině, Guatemale, Zimbabwe, Iráku, Barmě a Číně zastávalo.

K významnému páchání zločinů proti lidskosti došlo v roce 1965 v Indonésii, vláda diktátora Suharta zde z politických důvodů vyvraždila až 500 000 osob podporujících indonéskou komunistickou stranu (Genocide Watch 2008). Ačkoli existuje jen málo důkazů o postoji západního bloku k těmto masakrům, je více než zjevné, že nebylo v jejich zájmu této genocidě zabránit, ba naopak někteří autoři tvrdí, že protikomunistický diktátor Suharto byl podporován Spojenými státy a Velkou Británií, které v okolnostech studené války neměly zájem na šíření komunismu (Sprague 2011: 8; Gittings 1999: 247-255).

V Burundi v letech 1959-1972 došlo celkově ke smrti až 200 000 Hutuů, kteří se stali obětí etnického a politického konfliktu. K eskalaci konfliktu mezi etnikem Hutuů a Tutsiů zde došlo na jaře roku 1972. Hutuové se pokusili vyrvat moc z rukou Tutsiů v násilném povstání. Tutsiům se však podařilo jejich tlaku odolat a navíc začali se systematickým a chladnokrevným vyvražďováním Hutuů. Smrt pravděpodobně více než 100 000 mužů, žen i dětí během roku 1972 však nevyvolala ani náznak zájmu mezinárodního společenství. OSN ani žádná jiná mezinárodní organizace nevyjádřila znepokojení (Genocide Watch 2008; Kaplan 1994: 26-27).

K páchání masových zvěrstev dále docházelo v Argentině, a to pak zejména v letech 1976-1983, kdy byla Argentina ovládána militantním režimem, jenž připravil o život až 20 000 sympatizantů levice (Genocide Watch 2008). OSN veškeré akce a rozhodnutí týkající se sankcí vůči Argentině přijímala velmi pomalu. Iniciativy se chopily až USA, které namísto OSN alespoň částečně převzaly snahy o uklidnění situace (Guest 1993: 257-258).

Lidská práva byla na americkém kontinentu dále porušována v Guatemale, a to zejména v 80. 20. století letech, kdy zde docházelo k systematickému vyhlazování původních obyvatel - mayanských indiánů. Tyto masakry byly součástí občanské války, která v zemi vypukla již v 50. letech 20. století. Avšak

OSN v Guatemale zasáhlo až v roce 1997, odkdy zde působí mise MINUGUA (Genocide Watch 2008: 22; MZV 2014).

Genocida se objevila i v Zimbabwe v letech 1982-1984, kde připravila o život až 20 000 lidí (Genocide Watch 2008). Tyto masakry byly součástí tamní občanské války, kdy se černošské většině vedené Robertem Mugabem podařilo převzít vládu, kterou do té doby měla v rukou bělošská menšina. Ačkoli se zpočátku mohlo zdát, že se jedná o demokratické vítězství nad rasistickou bělošskou vládou, opak byl pravdou. Jednalo se o systematické vyvražďování, jemuž západ opět jen nečinně přihlížel a označoval ho za demokratický boj proti apartheidu. Kritika Mugabeho režimu by v té době mohla znamenat nepřímou podporu režimu apartheidu v Jihoafrické republice (Owen 1999: 21-22).

Již od roku 1961 docházelo v Iráku ke zločinům proti lidskosti páchaných na kurdské menšině ze strany irácké vlády (Genocide Watch 2008). V roce 1988 konflikt eskaloval, když bylo jedovatým plynem napadeno kurdské město Halabja, kde zemřelo 5 000 Kurdů (Evans 2008: 22). Avšak nejednalo se o první ani ojedinělé použití chemických zbraní proti kurdské menšině v Iráku. Již od jara roku 1987 režim Saddáma Husajna opakovaně chemické zbraně za účelem zničení téměř všech kurdských vesnic využíval. Ačkoli se halabjský masakr stal hlavním motivem zdůvodňujícím válku v Kuwajtu (od roku 1991), mezinárodní společenství v předcházejících třech letech neudělalo na ochranu Kurdů prakticky nic a OSN nikdy nedala svolení k jiným než ekonomickým sankcím na Irák (HRW: 1991).

V roce 1988 docházelo v Barmě po dobu téměř půl roku k násilným potlačováním prodemokratických protestů a disentu ze strany vlády, což mělo za následek tisíce mrtvých, kteří padli ve střetech s armádou a dalšími bezpečnostními složkami barmského státu (Evans 2008: 22; Genocide Watch

2008). Státníci zodpovědní za tyto činy nikdy nebyli za zmíněné zákroky souzeni (HRW 2013).

K podobné události jako v Barmě došlo o rok později v červnu roku 1989 v Číně. Čínská vláda krvavě potlačila protesty usilující o nastolení pluralitního politického systému. Na náměstí Nebeského klidu v Pekingu, kde se konaly největší protesty, došlo ke smrti pravděpodobně více než 2 000 neozbrojených civilistů. Čínská vláda doposud nepřevzala zodpovědnost za své činy a zastánci občanské společnosti a kritici vládního režimu dodnes čelí vládním represím (Evans 2008: 22; HRW 2010).

Během studené války se však setkáváme se třemi případy, které by bylo možné označit za humanitární intervence, neboť byly činěny ze snahy o záchranu civilního obyvatelstva ve státech, kde docházelo k masivnímu porušování lidských práv ze strany vlád. Jedná se o intervence do Východního Pákistánu, Kambodži a Ugandy, ačkoli byly tyto intervence činěny z jasných humanitárních důvodů, nedostalo se jim legitimní výjimky z pravidel nevměšování a nepoužití síly (Wheeler 2000: 2). Proto pro jejich ospravedlnění musely být použity argumenty o sebeobraně. To vše z důvodu intenzivního odporu mezinárodního společenství vůči narušování suverenity a z odporu vůči použití vojenské síly z jiných než sebeobraných důvodů (Evans 2008: 23; Wheeler 2000: 1).

Prvním případem, který lze označit za humanitární intervenci, byla záchranná akce Indie do Východního Pákistánu na pomoc Bengálcům zde žijícím (Wheeler 2000: 55). Indie se v roce 1971 rozhodla ukončit masakry páchané vládou Východního Pákistánu, která se tímto způsobem snažila potlačit snahy o vznik nezávislého Bangladéše (Evans 2008: 23-24). Během masakrů přišlo o život téměř milion Bengálců. Takovéto porušování lidských práv jasně splňuje podmínky pro vyhlášení humanitární nouze, a proto by se dalo očekávat, že mezinárodní společenství ospravedlní a uzná právo Indie na použití síly.

Avšak mezinárodní společenství se takto nezachovalo, indická akce byla shledána porušením pravidel a ohrožením stability mezinárodního prostředí. Indie proto pro vysvětlení této intervence použila důvody o nutnosti zajištění vlastní bezpečnosti (Wheeler 2000: 55). Humanitární důvody pro ospravedlnění indické akce byly dost silné, avšak ne natolik, aby byly mezinárodním společenstvím uznány za dostatečné diplomatické vysvětlení (Evans 2008: 23-24).

Druhým případem, kdy se nabízelo ospravedlnění intervence činěné z humanitárních důvodů, bylo vietnamské svržení Pol Potova režimu v Kambodži v roce 1979. Při této invazi se Vietnamu podařilo ukončit působení vlády Rudých Khmérů, která v zemi vládla od roku 1975 a která podle Amnesty International měla na svědomí smrt až 2 milionů lidí (Wheeler 2000: 78). V době vietnamské invaze byl rozsah hrůz páchaných v Kambodži velmi dobře znám mezinárodnímu společenství a řada států včetně USA z důvodu porušování lidských práv vyžadovala zásah (Evans 2008: 24; Wheeler 2000: 78). Avšak Vietnam se rozhodl vzít situaci do svých rukou a násilně ukončil vládnutí Rudých Khmérů. Mezinárodní společenství však jednání Vietnamu a zejména pak jeho užití síly bez souhlasu OSN odsoudilo. Na Vietnam byly následně uvaleny vysoké sankce za porušení principů suverenity, neintervence a využití vojenské síly (Wheeler 2000: 78). Odsouzení Vietnamu učinil celý západní blok. Jediným, kdo vyjádřil podporu této intervenci, byl Sovětský svaz. I v případě této intervence byla využita rétorika o sebeobraně, což byla částečně pravda, protože od roku 1975 rostla agrese Rudých Khmérů na hranicích s Vietnamem (Evans 2008: 24).

Posledním z případů uskutečněných humanitárních intervencí v období studené války bylo svržení ugandského vůdce Idi Amina Tanzanií v roce 1979. Režim Idi Amina dle Amnesty International připravil o život přibližně půl milionu Ugandů, avšak mezinárodní společenství neprojevovalo zájem na řešení porušování lidských práv v této zemi. Tanzanie však tyto krutosti neignorovala

a zasloužila se o svržení prezidenta Amina a o ukončení krutostí jím páchaných. Tanzanská intervence byla podložena pravdivými tvrzeními o sebeobraně, neboť Amin v roce 1978 Tanzanii napadl. To se vlastně stalo důvodem ospravedlnění Tanzanie a důvodem, proč OSN na Tanzánii nevalila žádné sankce (Evans 2008: 24-25; Wheeler 2000: 111). Ačkoli se otázkou legitimacy této intervence Rada bezpečnosti OSN nezabývala, řešila ji Organizace africké jednoty (OAU). Na půdě OAU však nedošlo k odsouzení této akce, naopak byly zde vzneseny argumenty, že diktátoři jako Amin by měli být zbaveni ochrany, kterou jim zajišťuje Charta OAU, která stejně jako Charta OSN respektuje právo na nevměšování se do vnitřních záležitostí států. Dalo by se tak tvrdit, že tato akce činěná Tanzánií se stala precedentem podpory humanitárních intervencí (Wheeler 2000: 111).

3.1.4 Pojetí suverenity během studené války

Při zkoumání pojetí suverenity během studené války se stáváme svědky prvních pokusů o překonání omezení plynoucích z principů vestfálské suverenity, a to zejména v kontextu problematiky lidských práv. Situace krátce po konci 2. světové války vypadala v kontextu zkoumané problematiky této práce velmi optimisticky, neboť se začalo institucionalizovat mezinárodní kolektivní svědomí. Během studené války však začal převládat cynismus, který vítězil ve chvílích, kdy mezinárodní společenství stálo před volbou intervence (Evans 2008: 22; Tutuianu 2013: 43).

Ozbrojené humanitární intervence se tak v období studené války nestaly legitimní praxí, neboť princip nevměšování se do vnitřních záležitostí jiných států měl větší hodnotu než prosazování lidských práv (Bellamy-Wheeler 2005: 472). Až na několik málo výjimek, které však byly v očích mezinárodního společenství jen těžce ospravedlnitelné, mezinárodní společenství k porušování lidských práv uvnitř států jen nečinně přihlíželo. Přes všechna opatření přijatá po konci

2. světové války bylo páchaní zločinů proti civilnímu obyvatelstvu během studené války velmi časté, neboť nenaplnění poválečných slibů i přes značné snahy vedlo v desetiletích studené války k tomu, že chování jednotlivých států vůči svým obyvatelům bylo považováno pouze za jejich vlastní zájem (Schabas 2006: 2).

Ačkoli se mezinárodní společenství zavázalo k naplňování lidských práv, selhalo v jeho naplňování v praxi. Mezinárodní společenství nebylo schopné lidská práva chránit, protože kladlo princip nevměšování se do vnitřních záležitostí států nad principy dodržování lidských práv (Ramos 2013: 11-12). Pojetí suverenity tak v době studené války zůstalo nezměněno, tradiční pojetí vestfálské suverenity v době studené války zůstalo dominantním prvkem mezinárodních vztahů, neboť se mu i přes opatření přijatá po 2. světové válce dařilo vítězit nad humanitárními principy.

3.2 Pojetí suverenity po skončení studené války

Ukončení studenoválečného konfliktu na přelomu let 1989 a 1990, spolu s kolapsem SSSR o rok později, zapříčinilo nastolení nového prostředí na mezinárodním poli. Díky ukončení systémového konfliktu a opuštění politiky statusu quo bylo v 90. letech umožněno věnovat se novým mezinárodním tématům a otázkám (Waisová 2003: 25-26). Jedním z témat, kterým se mezinárodní společenství v desetiletí po skončení studené války zabývalo, bylo i redefinování pojetí suverenity. Až po skončení studené války se totiž mezinárodní společenství namísto řešení bezpečnostních otázek zaměřilo mimo jiné i na řešení systematického porušování lidských práv ze strany států a na páchaní zločinů proti lidskosti během vnitrostátních ozbrojených konfliktů. Během 90. let se pak uvnitř mezinárodního společenství začal formovat názor, že porušování základních lidských práv ze stran států a páchaní válečných zločinů během vnitrostátních konfliktů je nesmírně tragické, neboť nejvíce

postihuje nezúčastněné civilní obyvatelstvo, a proto je nutné přijmout opatření, prostřednictvím kterých by bylo možné do vnitrostátních záležitostí států zasahovat (Bílková 2010: 27-28).

Ačkoli se v 90. letech v mezinárodním systému objevil zvýšený počet humanitárních intervencí, jejich implementace byla velmi složitá, protože humanitární intervence představovaly zdánlivě nepřekonatelné dilema globálního vládnutí způsobené protichůdností principu nevměšování se a ochrany lidských práv (Bellamy 2011: 3). V dilematu humanitárních intervencí konkrétně dochází ke střetu principů Charty OSN, a to u 4. odstavce 2. článku, který zakazuje použití síly jako nástroje zahraniční politiky států. Avšak Charta OSN umožňuje použití síly za dvou podmínek, a to využití síly, pokud je schváleno Radou OSN dle článku 42, který dovoluje Radě bezpečnosti použít síly, pokud je ohrožen mír mezinárodního systému. Podle článku 51 pak mohou všechny státy využít použití síly za účelem sebeobrany. Klíčové pro tuto práci však je, že v Chartě OSN chybí jakákoli zmínka o humanitárních intervencích. Z tohoto důvodu byly humanitární intervence do vnitřních záležitostí států zprvu schvalovány dle článku 42, jako ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti, a ne jako humanitární intervence jako takové. Spolu se 7. odstavcem 2. článku Charty OSN, který OSN zakazuje intervenovat do záležitostí spadajících výhradně do vnitřních záležitostí jednotlivých států, představují legální principy Charty OSN složitou překážku pro mezinárodní aktivismus, zejména pokud jde o páčání zločinů ze stran států na vlastním obyvatelstvu (Bellamy 2011: 3; Charta OSN 1945; Volsky 2007: 40).

Otázka, zda má být mezinárodní společenství aktivní při řešení prevence a zabraňování páčání masových zločinů, byla důvodem, který vedl ke vzniku debaty týkající se redefinování suverenity. Tato debata rozpoutala boj mezi principy vestfálské suverenity a principy dodržování lidských práv (Bellamy 2011: 3). Počátek této debaty uvnitř mezinárodního prostředí nalzáme již v první

polovině 90. let, přičemž jejím hlavním tématem bylo rozdělení suverenity mezi jednotlivé státy a mezinárodní společenství. Právě toto rozdělení však bylo velmi komplikované, neboť si žádalo jasné stanovení toho, co patří do suverenity jednotlivých států (Ramos 2013: 13).

Nastartování debaty týkající se redefinování suverenity bylo umožněno zejména díky povaze, kterou mezinárodní systém v 90. letech získal. S touto změnou pak úzce souvisel i morální obrat v zahraniční politice postmoderních států, který se promítl do vzniku nových myšlenkových konceptů, které vycházely z přehodnocení zásad, kterými se mezinárodní společenství řídilo. Na redefinování suverenity mělo vliv i posílení vlivu OSN a nárůst počtu nových aktérů. Bezpochyby významnou roli sehrála i série humanitárních krizí, při jejichž řešení mezinárodní společenství selhalo a na které během svého působení reagovali mezinárodní političtí představitelé, čímž taktéž ovlivnili vnímání suverenity (Bílková 2010: 27-34; Evans 2008: 33-37; Waisová 2008: 139). Tato práce se nyní bude jednotlivě věnovat faktorům, které redefinici suverenity umožnily.

3.2.1 Charakter mezinárodního prostředí v 90. letech

Nejvýznamnější důvodem, proč se debata o suverenitě a humanitární intervenci objevila až po konci studené války, je skutečnost, že po skončení studené války zneprátelené mocnosti již nepotřebovaly nastolovat rovnováhu moci a upustily od jednání ve smyslu vlastních strategický zájmů a aliančních bloků. Z tohoto důvodu ztratily zájem na promítání své politiky do „spřátelených“ zemí, a přestaly tak v těchto zemích „udržovat pořádek“ (Königová 2001: 50; Ramos 2013: 13). Od této skutečnosti se pak odvíjí celková proměna charakteru mezinárodního prostředí, které se již na počátku 90. let markantně lišilo od charakteru mezinárodního prostředí během studené války. Objevily se nové skutečnosti a problémy, které si žádaly nalezení nových

způsobů řešení a zavedení nových standardů v mezinárodních vztazích (ICISS 2001: 3).

Nejzávažnějším problémem 90. let, který vyžadoval okamžité řešení, byl enormní nárůst vnitrostátních konfliktů na mnoha místech světa, který souvisel právě s rozpadem studenoválečných struktur (Evans 2008: 25). Jak již bylo částečně řečeno, během studené války totiž byly požadavky, kvůli kterým řada vnitrostátních konfliktů vypukla, jako například snahy o získání větších politických práv, či jiných politických cílů, výrazně ovlivňovány studenoválečnými velmocemi. Tato kontrola, jež mocnosti na řadu států během studené války uvalily, byla pryč. Ačkoli se následně v některých zemích dařilo budovat demokracii, v jiných došlo ke vnitrostátním konfliktům a občanským válkám, a to zejména v rozvojovém světě a v zemích bývalého východního bloku (ICISS 2001: 4).

3.2.2 Nárůst vlivu OSN a vliv nestátních aktérů

Dalším důvodem, který výrazně ovlivnil debatu o suverenitě a humanitární intervenci, je skutečnost, že po skončení studené války došlo k posílení vlivu mezinárodních institucí a zejména pak OSN (Bílková 2010: 27). Díky ukončení bipolární konfrontace bylo překonáno studenoválečné zablokování Rady bezpečnosti OSN, která tak konečně mohla začít fungovat tak, jak zamýšleli její zakladatelé v roce 1945. Po roce 1989 se tak konečně naskytla naděje na realizaci cílů Charty OSN i lidsko-právních prohlášení a smluv (Cohen 2012: 266; Ramos 2013: 13).

Radě bezpečnosti OSN tak prakticky nic nebránilo, aby začala považovat systematické porušování lidských práv za porušování míru a bezpečnosti, což znamenalo, že vnitrostátní ozbrojené konflikty mohly začít být řešeny podle článku 39 Charty OSN. Podle tohoto článku rozhoduje Rada bezpečnosti OSN

o tom, zda došlo k ohrožení míru a bezpečnosti světového společenství. Rada bezpečnosti pak následně určí, jaká budou přijata opatření k obnově míru a bezpečnosti (Cohen 2012: 269; Charta OSN 1945: čl. 39). V 90. letech tak Rada bezpečnosti začala postihovat závažná porušování lidských práv uvnitř států, neboť došlo k předefinování porušování lidských práv uvnitř států na hrozbu mezinárodního míru a bezpečnosti (Cohen 2012: 267). OSN se začala zabývat vnitrostátními problémy, které se snažila řešit vysíláním mírových operací podle kapitoly VI Charty OSN nebo přijetím donucovacích opatření podle kapitoly VII Charty OSN (Bílková 2010: 31-32).

Avšak ne všechny státy souhlasily s porušováním zakořeněných principů suverenity, a to i v situacích, které zásah mezinárodního společenství opravdu potřebovaly (Evans 2008: 25). Dosažení konsensu v Radě bezpečnosti o přijetí nutných opatření vůči státům, kde docházelo k páchání masových zvěrstev, tak bylo často velmi složité (Bellamy 2011: 3). Mezi státy, které odmítaly zasahování do vnitřních záležitostí, se nacházela i řada velmi vlivných států. Proto bylo angažování se v řešení vnitrostátních problémů velmi komplikované, neboť čelilo mnoha nesouhlasům (Bílková 2010: 31-32). OSN proto nejednala vždy tak, jak by bylo vhodné, často jednala chaoticky, neúplně či kontraproduktivně (Evans 2008: 25).

Tato debata týkající se humanitárních intervencí za účelem ochrany obyvatel však nebyla vedena pouze na půdě OSN, což jasně reflektuje změnu povahy mezinárodního prostředí po konci studené války. Tato debata probíhala i v kontextu změn v 90. letech, a to v souvislosti s nárůstem počtu nestátních aktérů, jejichž vznik byl motivován politicko-diplomatickými důvody. Právě nestátní aktéři, včele s nevládními organizacemi zabývajícími se globálními záležitostmi jako Freedom House, Lékaři bez hranic, Amnesty International či Human Rights Watch, se významně podílely na procesu přijetí mnoha nových

požadavků po konci studené války, včetně podílení se na redefinování státní suverenity (ICISS 2014: 3-4; Tutuianu 2013: 71-72).

3.2.3 Morální obrat a vznik nových myšlenkových konceptů

Po konci studené války došlo díky proměně charakteru mezinárodního prostředí k „morálnímu obratu“ v zahraniční politice postmoderních států, přičemž za postmoderní státy můžeme označit především státy jako Kanada, Japonsko, Austrálie a státy západní Evropy (Waisová 2008: 143). Což tato práce označuje za další důvod, který umožnil redefinování suverenity. Morálka a etika u postmoderních států nabyly takového významu, že se ho tyto státy rozhodly prosazovat ve své zahraniční politice a dlouhodobě se zasluhovaly o vznik různých mezinárodních institucí a smluv, které byly v rozporu s principy tradiční vestfálské suverenity. Zmíněný „morální obrat“ pak vyvrcholil prosazováním názoru, že mezinárodní společenství nese zodpovědnost vůči všem lidem napříč státy. Pozornost tak byla přenesena z ochrany států především na ochranu jednotlivců. Jelikož postmoderní státy zastávaly myšlenku, že vyspělé státy všeobecně mají zodpovědnost za udržení stability a bezpečnosti ve světě, prosazovaly tuto myšlenku i v praxi. Jejich snahy vyvrcholily podporou a realizováním konceptu Odpovědnost za ochranu, ke kterému se tato práce dostane níže (Waisová 2008: 139-149).

Díky zmíněnému ideovému posunu směrem ke zdůrazňování individuálních lidských práv, vlády práva a demokracie byla nastartována debata o obsahu pojmu suverenity, o vztahu suverenity a lidských práv a o legalitě a legitimitě humanitárních intervencí, která se promítla do vzniku několika konceptů v 90. letech. Mezi nejpřínosnější koncepty tato práce řadí: koncept práva/povinnosti zásahu Bernarda Kouchnera, koncept lidské bezpečnosti vydaný OSN, koncept zásady nelhostejnosti a koncept Francise Denga a Roberta

Cohenové suverenity jako odpovědnost (Bellamy 2011: 9-13; Bílková 2010: 28; Evans 2008: 37).

Již před koncem studené války, na konci 80. let se ve Francii zrodil koncept práva/povinnosti zásahu. Zakladatel humanitární organizace Lékaři bez hranic, povoláním lékař Bernard Kouchner spolu s profesorem práva Mariem Bettatim začali řešit otázku, která velmi ztěžovala práci této humanitární organizace. Snažili se vyřešit, jak změnit mezinárodní právo tak, aby bylo možné překračovat hranice států ve snaze pomoci trpícím. A to ať daný stát chce, či nechce (Traub 2008). Kouchnerovi se z větší části podařilo přesvědčit vlivné francouzské intelektuály a politiky o nutnosti zavedení opatření, které by v případě humanitárních krizí dovolovaly státům či nevládním organizacím poskytnout trpícímu obyvatelstvu pomoc (Bílková 2010: 28; Traub 2008). Kouchner tak prosadil myšlenku na právo přístupu humanitární pomoci, která umožňuje porušovat princip nevměšování se do vnitřních záležitostí států při mimořádných událostech. K naplnění Kouchnerových snah pak došlo v prosinci roku 1988 (Traub 2008). Tehdy z důvodu francouzské iniciativy Valné shromáždění OSN přijalo rezoluci uznávající princip volného přístupu k obětem přírodních katastrof i jiných nouzových situací (Kouchner 2013). V roce 1991 pak díky snaze Kouchnera Rada bezpečnosti OSN schválila zásah v Iráku ve snaze pomoci iráckým Kurdům. Kouchner zastával post ministra zahraničních věcí ve vládě prezidenta Nicholase Sarkozyho a po dobu svého působení se snažil učinit koncept práva/povinnosti zásahu součástí oficiální francouzské zahraniční politiky (Bílková 2010: 28; Traub 2008).

V roce 1994 speciální instituce OSN - UNDP, která se zabývá rozvojovou činností ve snaze pomoci lidem po celém světě budovat lepší život, vydala svou každoroční zprávu o lidském rozvoji, tentokrát s podtitulem Nový rozměr lidské bezpečnosti, kde UNDP představilo tzv. koncept bezpečnosti, který se primárně zabýval bezpečností lidí a ne národních států (UNDP 1994; UNDP 2014).

Koncept lidské bezpečnosti obsahuje dvě složky, a to svobodu od strachu a svobodu od nedostatku. Koncept lidské bezpečnosti tak kombinuje bezpečnost jedinců (pro niž je rozhodující fyzické bezpečí, ekonomický a sociální blahobyt a ochrana lidských práv) s tradiční bezpečností států (Waisová 2006: 58-60). Pro tuto práci je rozhodující právě složka, jež pojednává o nutnosti osvobodit jedince od strachu. V tomto kontextu se koncept lidské bezpečnosti zabývá i otázkou ozbrojených konfliktů a intervence, přičemž obhájí argument, že cílem mezinárodního společenství by měla být hlavně ochrana jednotlivců. Za inovativní lze v konceptu lidské bezpečnosti označit především odklon od bezpečnosti národních států směrem k bezpečnosti jednotlivců, neboť tento koncept říká, že bezpečnost jednotlivce přímo ovlivňuje bezpečnost státu a naopak (Human Security Initiative 2011). Hybnou silou tohoto konceptu a především jeho naplňování se staly státy sdružující se v uskupení Human Security Network. Toto uskupení států vzniklo v roce 1999, zakládajícími členy byly následující státy: Rakousko, Kanada, Chile, Kostarika, Řecko, Irsko, Jordánsko, Mali, Norsko, Slovinsko, Švýcarsko, Thajsko a Jižní Afrika, která měla pozorovatelský statut. Tyto země přijaly a začlenily zmíněný koncept jak do své domácí, tak zahraniční politiky (Waisová 2006: 58-60).

V průběhu 90. let došlo k významnému myšlenkovému posunu i na území Afriky, a to mezi členy OAU. Ti po zkušenosti genocidy, ke které došlo v roce 1994 ve Rwandě, začali zastávat názor, že by státy v případech humanitárních krizí neměly jen nečinně přihlížet a dodržovat principy nevměšování. Takto se na africkém kontinentu zrodil koncept zásady nelhostejnosti, který úzce souvisel s uvědoměním si, že mezinárodní společenství dění v Africe nepřikládá stejný význam jako dění v jiných regionech (Bellamy 2011: 14). Z tohoto důvodu státy Africké unie (AU), jež vznikla transformací dřívější OAU, dospěly k názoru, že AU by měla mít právo intervenovat do záležitostí svých členských států. Princip intervence do vnitřních záležitostí členských států AU v případech

páchání válečných zločinů, zločinů genocidia a zločinů proti lidskosti je proto zahrnut v zakládající listině této organizace z roku 2000 (Williams 2007: 275). Ačkoli se o nutnosti souhlasu Rady bezpečnosti OSN s intervencí AU v zakládající listině této organizace nehovoří, doposud bez jejího svolení nebylo jednáno (Bellamy 2011: 14).

Dalším konceptem, který měl vliv na redefinování suverenity, byl koncept suverenity jako odpovědnost, o jehož vznik se zasloužil bývalý súdánský diplomat Francis Deng během doby, kdy působil jako Zvláštní zástupce generálního tajemníka pro vnitřně přesídlené osoby,¹² spolu se svou spolupracovnicí Robertou Cohenovou. Deng a Cohenová se rozhodli přimět státy, aby se vůči svým vnitřně vysídleným osobám chovaly lépe, a současně chtěli najít způsob jak překonat situaci, kdy stát odmítne humanitární pomoc. Právě paradox, že musí být zlepšeno chování států vůči osobám, jejichž vysídlení vlastně ty samé státy způsobily, je výchozím bodem konceptu suverenity jako odpovědnosti (Bellamy 2011: 11). Deng s Cohenovou se snažili, aby mezinárodní společenství uznalo, že suverenity států s sebou přináší i zodpovědnost za naplňování sociálního kontraktu, ve kterém je legitimita panovníka odvozena od úsilí, jakým podporuje dobré životní podmínky svých občanů. Podle Denga s Cohenovou by ty státy, které dobré životní podmínky svým občanů nezajišťují, měly akceptovat právo mezinárodního společenství na zásah do svých vnitřních záležitostí (Deng 1997). Kdyby státy akceptovaly tento koncept, znamenalo by to, že vlády by se již vůči svým obyvatelům nemohly chovat svobodně (Evans 2008: 36).

¹² Deng působil jako zvláštní zástupce generálního tajemníka pro vnitřně přesídlené osoby od roku 1993, což byla doba, kdy prudce rostl počet vnitřně vysídlených osob z důvodu vypuknutí řady vnitrostátních konfliktů. Avšak vnitřně vysídleným osobám se dostávalo v porovnání s uprchlíky méně pomoci, jelikož se vyskytovaly uvnitř států. Byly tak velmi zranitelné právě z důvodu chování jejich domovských států.

3.2.4 Humanitární krize z 90. let

V 90. letech, kdy došlo k překonání „zablokované“ Rady bezpečnosti OSN, konečně mohlo dojít k použití síly podle kapitoly VII Charty OSN, tedy použití síly bez souhlasu stran nacházejících se v konfliktu (Cooper - Kohler 2006: 14). Spolu s utvářením nových standardů, jež umožňovaly narušení suverenity z důvodu neochoty tolerovat lidské utrpení a páchání masových zvěrstev, tak došlo v důsledku vypuknutí konfliktů v řadě zemí k nasazení devíti vojenských intervencí, jejichž podstata byla jak humanitární, tak donucovací (Cooper - Kohler 2006: 14; Scheffer 1992: 259; Königová 2001: 49).

Intervence z 90. let se týkaly: Libérie, Iráku, Bosny a Hercegoviny, Somálska, Rwandy, Haiti, Kosova, Východního Timoru a Sierra Leone. Avšak mezinárodní společenství při těchto intervencích často jednalo zmateně, kontraproduktivně a často také nedokončilo své cíle (Evans 2008: 25-26; Königová 2001: 49). Tato práce se nyní bude zabývat čtyřmi intervencemi, které ačkoli neproběhly naprosto ideálně, obešly se bez závažnějších námitek a problémů (Evans 2008: 26).

První ze všech humanitárních intervencí, které se v 90. letech uskutečnily, byla humanitární intervence v Libérii, jež trvala od roku 1990 do roku 1997. Tato intervence, jež byla iniciována africkou regionální organizací ECOWAS, měla základy spíše v politické vůli než v mezinárodním právu, neboť zprvu nebyla legalizována Radou bezpečnosti OSN, avšak již v roce 1992 byl mandát k jejímu uskutečnění ECOWAS udělen. Dalo by se tak říci, že mise do Libérie byla relativně správným příkladem humanitární mise, neboť bylo zabráněno, aby vražední rebelové v Libérii uzurpovali moc a nastolili vlastní nedemokratický režim (Amaragbu 2013: 92-95).

Následovala první intervence s mandátem Rady bezpečnosti OSN, jež dovolovala narušit suverenitu státu z důvodu ochrany kurdské menšiny

v Iráku, a to i přes pochopitelné a silné námitky Iráku. Po porážce irácké armády během války v Zálivu v roce 1991 došlo v Iráku k rozsáhlým povstáním proti vládě Saddáma Husajna. Povstání se nacházela zejména v severních kurdských provinciích. Avšak irácká vláda začala tato povstání tvrdě potlačovat. Rada bezpečnosti však reagovala velmi rychle a v dubnu roku 1991 přijala rezoluci, která dovolovala státům intervenovat do Iráku z humanitárních důvodů. Z tohoto důvodu USA, Velká Británie a Francie vyslaly své vojáky, aby vytvořili bezpečné zóny pro uprchlíky. Poprvé v historii tak dala Rada bezpečnosti OSN přednost humanitárním zájmům před zásadou nevměšování se do vnitřních záležitostí států. Rada bezpečnosti takto uznala chování Iráku jako ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti a tato bezprecedentní situace nastolila téma humanitárních intervencí na přední místa světového zájmu (Gallant 1992: 881-883; Malanczuk 1991: 114-115).

Další poměrně bezproblémová intervence byla uskutečněna během let 1994-1997 na Haiti. Jednalo se opět o bezprecedentní rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN, protože situaci na Haiti nešlo označit za hrozbu pro mezinárodní mír a nejednalo se ani o situaci vzešlou z občanské války. Rada bezpečnosti OSN vydala rezoluci, jež vyjadřovala obavy o sociální pořádek na Haiti a která se zabývala problematikou uprchlíků proudících ze země. Následně se Rada bezpečnosti OSN rozhodla situaci na Haiti vyřešit autorizací mnohonárodnostní mise UNMIH, jejímž úkolem bylo svrhnout vojenskou juntou, která byla důvodem nepořádku na Haiti, a zajistit návrat demokraticky zvoleného prezidenta. Tato intervence tak nebyla zaměřená přímo na zabývání se aspekty krize, ale jejím záměrem bylo obnovit demokracii na Haiti. Inovativním prvkem bylo, že pro autorizaci intervence „stačilo“ ospravedlnění, že lidé žijící na Haiti trpí (Carey 1997: 30; Gordon 1996: 52-53).

Následovala intervence v Sierra Leone, zde od roku 1995 působila africká organizace ECOWAS, jejímž cílem bylo nastolení pořádku v zemi, kde vláda

bojovala s rebely. V roce 1997 podpořila snahy ECOWAS i OSN, která situaci v Sierra Leone vyhodnotila jako ohrožující mír a bezpečnost v regionu. Avšak peacekeepingová mise OSN UNOMSIL, která v zemi působila od roku 1998, nebyla příliš úspěšná, úspěchy lze přičítat až následující rozsáhlejší misi UNAMSIL, jež působila v zemi od roku 1999, neboť se jí podařilo jednat efektivně (HRW 1999; UN 2000).

V roce 1999 OSN autorizovala intervenci do Východního Timoru - UNAMET poté, co Indonésie začala páchat masakry na obyvatelích Východního Timoru, kteří si v roce 1999 v demokratickém referendu zvolili osamostatnění se od Indonésie. Indonésie následně souhlasila s rozmístěním multilaterální mise vedené Austrálií na svém území. Cílem této mise bylo obnovení míru a bezpečnosti spolu s usnadněním činnosti humanitárních pracovníků. Tato intervence úspěšně nastolila mír v zemi a zajistila přechod Východního Timoru k nezávislosti (RSL NSW 2014).

Avšak zbylé čtyři intervence neproběhly tak "ideálně" jako předchozích pět. Naopak byly velmi problematické. Díky nim vyvstala na povrch řada koncepčních, operačních i politických problémů provázaných s humanitárními intervencemi, které vyžadovaly co nejrychlejší řešení (Evans 2008: 26).

První z problematických intervencí byla intervence do Somálska. OSN do Somálska proto v roce 1992 vyslalo malou peacekeepingovou misi - UNOSOM I, jejímž cílem bylo usnadnit humanitární misi na pomoc lidem sužovaným občanskou válkou. Zejména kvůli odlišným názorům somálských frakcí na působení mise v Somálsku však bylo její úspěšné fungování téměř nemožné. Z tohoto důvodu OSN přijala rezoluci podle kapitoly VII Charty OSN a vyslala do Somálska enforcementovou misi UNITAF, jež vedly USA. Mise se tak vyvinula ve snahy zastavit konflikt a obnovit fungující stát. Ačkoli mise UNITAF měla pozitivní vliv na bezpečnostní situaci v Somálsku, násilí

se i nadále objevovalo a v zemi neexistovala funkční vláda. V roce 1993 proto došlo k transformaci mise na taktéž enforcementovou misi UNOSOM II, která ale měla mimo jiné i pomáhat budovat hospodářský, politický a společenský život v zemi tak, aby bylo dosaženo funkčního demokratického státu. Avšak po několika násilných útocích na vojáky mise UNOSOM II Rada bezpečnosti OSN revidovala mandát této mise a zastavila používání donucovacích metod. Mise byla následně v březnu roku 1995 stažena, aniž by dosáhla plánovaných cílů (UN 1996; UN 1997). Ztráta životů několika amerických vojáků, kteří padli v boji s příslušníky militantní frakce v Mogadishu, způsobila nadměrné obavy USA, které od té doby chtěly předcházet riziku ztrát. Tato událost bezpochyby ovlivnila rozhodování americké zahraniční politiky i rozhodování OSN o nasazování intervencí (NPR 2013). Intervence do Somálska tak nebyla příkladným precedentem pro budoucí humanitární intervence. Díky problému, se kterým se potýkala, výrazně ovlivnila debatu o humanitárních intervencích (Clarke - Herbst 1996).

Zmíněný „Mogadišský efekt“ se stal vysvětlením neochoty zemí OSN nasadit své vojáky při humanitární krizi ve Rwandě (Evans 2008: 28). Ačkoli se ve Rwandě od roku 1993 nacházela malá peacekeepingová mise OSN - UNAMIR, došlo v této zemi v roce 1994 ke genocidě téměř 800 000 lidí, ve většině případů patřících k etnické skupině Tutsiů (OSN 2004). Ke genocidě v této zemi došlo i přesto, že byla mise UNAMIR o dění v zemi velice dobře informována, neboť měla zprávy o zbrojení militantní extremistické skupiny Hutuů. Misi UNAMIR se však nepodařilo přesvědčit mezinárodní společenství k včasnému zásahu, a OSN tak nepřijala nutná opatření k zabránění plánovaného vraždění (Ludlow 1999). Mise UNAMIR sama o sobě nedisponovala schopností zabránit genocidě, neboť byla ustavena pouze na podporu uplatňování mírové dohody z Aruši. Někteří příslušníci této mise byli při obraně obětí zabiti a OSN namísto posílení této mise rozhodla o snížení počtu vojáků z 2000

na 300 a následně rozhodla o celém stažení mise. A to ačkoli se ještě před začátkem genocidy OSN snažila upozornit klíčové členské státy na plánované masové vraždění. V polovině května 1994, kdy vyšel najevo skutečný rozsah zabíjení, rozhodla Rada bezpečnosti o vyslání více než 5 000 příslušníků sil OSN, avšak bylo již po masakrech (OSN 2004).

Roku 1995 mezinárodní společenství selhalo při řešení situace v bývalé Jugoslávii, situace zde byla velmi komplikovaná a OSN se jejím řešením zabývala od samotného konce studené války. Ačkoli sem OSN vyslala řadu misí, vyřešit situaci se jí nedařilo. Nejproblematictější misí se potom stala peacekeepingová mise UNPROFOR, která zde působila od roku 1992. S tím jak se v Jugoslávii stěžovala bezpečnostní situace, byly misi UNPROFOR přiděleny pravomoci jako ochrana humanitárních pracovníků a konvojů v Chorvatsku a v Bosně. Od roku 1993 pak tato mise chránila několik oblastí včetně města Srebrenice. Avšak v červenci roku 1995 došlo k naprostému selhání mezinárodního společenství při ochraně tohoto města, ačkoli tato oblast byla prohlášena za bezpečnou oblast pod ochranou OSN a bylo zde přítomných 400 holandských vojáků. Úředníci OSN odmítli podpořit síly OSN, nacházející se nedaleko města Srebrenice a bosenští Srbové tak bez zásahu OSN provedli systematické vyvraždění 8 000 chlapců a mužů v tomto městě. Jednotky OSN byly oprávněny použít sílu na ochranu bezpečných oblastí, ale vzhledem k nedostatku vojáků OSN tuto ochranu nemohla zaručit. Jednotky OSN by nebyly neschopné útok odrazit a sílu v bezpečných zónách tak mohly použít pouze na vlastní ochranu (Evans 2008: 28-29; HRW 1995: 1-9).

Dalším problematickým příkladem humanitární intervence byla intervence NATO do Kosova. V roce 1998 začal srbský prezident Slobodan Milošević s plánováním ukončení albánského separatismu. Ze strachu, aby se neopakovalo to, co v Srebrenici, jež vyplynulo z „efektu Mogadiša,“ začaly země NATO usilovat o mandát od Rady bezpečnosti OSN k zásahu na pomoc kosovským

Albáncům. Avšak Rusko a Čína nesouhlasily s žádnou rezolucí, která by autorizovala zásah v Kosovu, neboť tento zásah považovaly za akt agrese vůči bývalé Jugoslávii a důvody k narušení suverenity neakceptovaly. I přesto se však v dubnu roku 1999 státy NATO rozhodly ukončit násilí a represe, ke kterým v Kosovu docházelo a během kterých v roce 1998 přišlo o život více 1 500 kosovských Albánců a které měly za následek téměř 400 000 uprchlíků (Evans 2008: 29; NATO 1999). Na jaře roku 1999, kdy došlo k masakru 45 kosovských Albánců ve vesnici Racak, NATO rozhodlo o uskutečnění akce, která nebyla autorizovaná Radou bezpečnosti OSN. Následovalo více než dvouměsíční bombardování, jež mělo za následek mnoho uprchlíků a vnitřně přesídlených osob. Dohoda o příměří byla dojednána až ve chvíli, kdy NATO pohrozilo vysláním pozemních vojsk. Tento zásah NATO se setkal s kritikou, že zvěrstva páchaná Srby byla zveličena a že NATO raději využilo bombardování, než aby vystavilo své vojáky nebezpečí. Současně bylo velmi problematičticky nahlíženo na legalitu této intervence. Avšak mezinárodní veřejné mínění tuto intervenci spíše podpořilo (Evans 2008: 29; Legault 2000).

3.2.5 Vliv mezinárodních politických představitelů na redefinování suverenity

Tato práce dále přiřazuje významný vliv na redefinování suverenity několika osobnostem působícím na mezinárodní politické scéně, a to dvěma generálním tajemníkům OSN Butrusovi Butrusovi-Ghálímu a Kofi Annanovi; britskému premiérovi Tonimu Blairovi a americkému prezidentovi Billu Clintonovi. A to proto, že během svého působení na mezinárodní politické scéně reagovali na tehdejší vnitrostátní konflikty ve smyslu obhajoby humanitárních intervencí (Bellamy 2011: 9; Bílková 2010: 33; Evans 2008: 37).

V roce 1992 vydalo OSN zprávu generálního tajemníka OSN Butruse Butruse Ghálího nesoucí název Agenda pro mír. V této zprávě podal Ghálí analýzu

a doporučení, prostřednictvím kterých by OSN měla zvýšit své schopnosti při zajišťování svých cílů stanovených v Chartě OSN. V 17. článku této zprávy se pak Ghálí zabýval problematikou suverenity. Uvedl, že éra absolutní suverenity skončila, neboť nikdy neodpovídala realitě. Apeloval na mezinárodní společenství, že je jeho úkolem nalézt rovnováhu mezi potřebami dobře vládnoucích států a mezi potřebami dobrého mezinárodního vládnutí ve světě, který se stává stále více propojeným (UN 1992).

Během probíhající vojenské intervence NATO v Kosovu vydal časopis Economist článek generálního tajemníka OSN Kofiho Annana nesoucí název „Dvojí pojetí suverenity“. Zde Annan uvedl, jak by mělo mezinárodní společenství jednat během humanitárních krizí a k jakým opatřením by mělo sáhnout, aby bylo schopné efektivně jednat. Jak vyplývá z názvu článku, Annan se zabýval dvěma možnými pojetími suverenity. Uvedl, že se mezinárodní společenství nachází v éře, která redefinuje tradiční pojetí suverenity. Řekl, že mezinárodní společenství by se mělo odklonit od chápání suverenity dle jejích tradičních principů, kterým je princip nevměšování spojený s nezájmem o to, jakým způsobem se státy chovají ke svým obyvatelům. Annan nově redefinovanou suverenitu označil za suverenitu individuální, neboť státy se stávají nástroji sloužícími lidem, a to zejména ve smyslu ochrany práv a svobod jednotlivých občanů, tak jak jsou zachyceny v Chartě OSN a v jiných lidsko-právních smlouvách. Annan uvedl, že mezinárodní společenství by mělo interpretovat Chartu OSN tak, aby chránila jednotlivce a ne ty, kteří uvnitř států zneužívají lidská práva. Z toho pak vyplývá, že nové pojetí suverenity s sebou přináší jak práva, tak povinnosti suverénních států. Suverénní státy musí chránit práva svých obyvatel, jinak tato povinnost připadá na mezinárodní společenství. Annan uvedl, že redefinování pojetí suverenity neulehčilo rozhodování mezinárodního společenství o nasazování vojenských intervencí, ale bezpochyby

přineslo nový způsob v tom, jak nahlížet na humanitární krize (Annan 1999; Bellamy 2011: 10).

V dubnu 1999 britský premiér Toni Blair na půdě chicagského ekonomického klubu pronesl řeč, ve které podpořil operaci NATO v Kosovu. Avšak zabýval se i bezpečnostně politickým kontextem intervencí do vnitřních záležitostí států. Blair v této řeči artikuloval „doktrínu mezinárodního společenství“, pomocí které nastínil, jak by mezinárodní společenství mělo řešit problematiku zasahování do vnitřních konfliktů států. Řekl, že mezinárodní společenství by při řešení vnitrostátních konfliktů mělo jednat zejména podle morálních principů a že by mělo obhajovat demokratické hodnoty. Válku v Kosovu označil za válku vedenou právě z morálních důvodů a řekl, že mezinárodní společenství v budoucnu nesmí dopustit, aby docházelo k etnickým čistkám. Uvedl, že princip nevměšování se do vnitřních záležitostí států musí být kvalifikován podle mnoha ohledů, a proto by mezinárodní společenství co nejdříve mělo určit jasná kritéria, která by určovala, za jakých okolností by se mezinárodní společenství mělo aktivně zapojovat do vnitrostátních konfliktů (Blair 1999; Evans 2008: 33).

K situaci v Kosovu se vyjádřil i bývalý prezident USA Bill Clinton. Podobně jako Blair a Annan uvedl, že ukončení tragédie probíhající v Kosovu je morální povinností mezinárodního společenství, dále uvedl, že neintervence do Rwandy byla chybou, neboť by mělo být povinností mezinárodního společenství chránit občany ve státech, kde vlády jednají nebo se zapojují do útoků na své vlastní obyvatele (Ramos 2013: 16).

3.2.6 Hledání řešení oficiálního redefinování suverenity

Dekáda po skončení studené války jasně ukázala, že problematika humanitárních intervencí má řadu nevyřešených problémů. Moderní doktrína humanitárních intervencí tak byla transformována především náhlými událostmi

90. let, přičemž je možné tvrdit, že problematika humanitárních intervencí byla nejvíce ovlivněna právě těmi intervencemi, které se nesetkaly s úspěchem, neboť díky těmto neúspěchům bylo poukázáno na problémy, které je nutné řešit (Bílková 2010: 32; Scheffer 1992: 259).

Například v roce 1999 nezávislá vyšetřovací komise vedená bývalým švédským premiérem Ingvarem Carlssonem, pověřená OSN prošetřit selhání ve Rwandě došla k závěru, že na straně OSN došlo k mnoha pochybením. Mezi ty hlavní patří neschopnost OSN reagovat před genocidou a v průběhu ní, současně OSN neměla dostatek zdrojů a vůle přijmout závazek, který by byl nutný k odvrácení hrozby genocidy. Vinu tak podle nezávislé komise nese celá OSN, včetně jejích členských států (Usborne 1999; OSN 2004).

Avšak řešení problémů se hledalo velmi složitě, neboť nebylo jednoduché najít konsensus. Téměř každá diskuse, která se objevila na půdě Valného shromáždění OSN či na jiných mezinárodních fórech, se strhla v souboj mezi dvěma zneprátelenými bloky. A to mezi zastánci konceptu redefinované suverenity, (k nimž patřily postmoderní země spolu se zeměmi severu včetně USA a Velkou Británií) a mezi zastánci tradičního pojetí suverenity, (k nimž patřily země jihu podporované Čínou a Ruskem). Pro tyto země bylo to, co se děje uvnitř států, podřízeno principu vestfálské suverenity, která dle nich má být za každých okolností respektována (Evans 2008: 29; Ramos 2013: 14). Řada oponentů humanitárních intervencí včetně Ruska a Číny se domnívala, že humanitární intervence se neslučují s mezinárodními normami. Argumentovaly, že pokud bude docházet k humanitárním intervencím, bude otevřena „Pandořina skříňka“ s humanitárními intervencemi, která naruší národní státy a bude opravňovat k výkonu politických, ekonomických a bezpečnostních zájmů daleko vzdálených od humanitárních důvodů (Scheffer 1992: 258).

Takto probíhala debata snažící se vyřešit, jak by mezinárodní společenství mělo efektivně reagovat při vypuknutí humanitárních krizích uvnitř států. Hlavním dilematem této diskuse bylo, zda mají státy bezpodmínečnou suverenitu nad svými záležitostmi nebo zda může mezinárodní společenství zasáhnout z humanitárních důvodů (UN 2013a: 1).

4 VYVRCHOLENÍ REDEFINOVÁNÍ SUVERENITY - KONCEPT ODPOVĚDNOST ZA OCHRANU

4.1 Vznik konceptu Odpovědnost za ochranu

Na půdě Valného shromáždění OSN generální tajemník Kofi Annan opakovaně vyzval mezinárodní společenství, aby se pokusilo jednou provždy najít konsensus na základní dilema, se kterým se humanitární intervence potýkají. V roce 2000 proto mezinárodnímu společenství položil přímou otázku: *„Představuje-li humanitární intervence skutečně nepřijatelný zásah do suverenity, jak máme reagovat tváří v tvář takovým situacím, jakých jsme byli svědky ve Rwandě či ve Srebrenici, při hrubém, masivním a systematickém porušování lidských práv, které protiřečí všem principům, na nichž je založeno naše pojetí společné lidskosti?“*¹³ (Kofi Annan cit. dle Bílková 2003: 98).

Právě z důvodu vyřčení zmíněné otázky, aby se mezinárodní společenství pokusilo o nové definování suverenity, iniciovala kanadská vláda v roce 2000 založení Mezinárodní komise pro intervenci a státní suverenitu - ICISS. Kanadský ministr zahraničí Lloyd Axworthy se spolu s generálním tajemníkem OSN Annanem dohodl na vzniku této komise, jež splnila Annanovu podmínku, a to že komise musí být nezávislá na OSN, aby její vyjádření bylo oproštěno od politického vměšování a kontroverze (Bellamy 2011: 16).

Komise, které předsedali bývalý australský ministr zahraničí Gareth Evans a bývalý alžírský diplomat, jenž působil jako speciální poradce OSN pro Afriku, Mohammed Sahnoun, se dále skládala z dalších deseti členů, kteří pocházeli

¹³ "If humanitarian intervention is, indeed, an unacceptable assault on sovereignty, how should we respond to a Rwanda, to a Srebrenica, to gross and systematic violation of human rights that offend every precept of our common humanity?" (UN 2014b).

z různých světových regionů. Úkolem ICISS bylo vypořádat se s celou řadou otázek - právních, morálních, provozních i politických, které od počátku 90. let provázely debatu o suverenitě a humanitárních intervencích. Komise měla za úkol konzultovat tuto problematiku s různými aktéry po celém světě a především měla najít řešení, na kterém by se světové společenství shodlo. Z tohoto důvodu ICISS během práce na své závěrečné zprávě iniciovala 11 regionálních jednání a národních konzultací (Bellamy 2011: 16; ICISS 2001: VII).

Závěrečná zpráva ICISS, která se primárně zabývá otázkou humanitárních intervencí, byla zveřejněna v prosinci roku 2001 a nese název Responsibility to Protect - Odpovědnost za ochranu¹⁴. Hlavní myšlenku této zprávy lze odvodit již z názvu, je jí totiž tvrzení, že primární odpovědnost za ochranu obyvatel před masovými zločiny mají státy. A pokud ty nejsou schopny či ochotny tuto svou povinnost naplňovat, musí povinnost za ochranu jejich obyvatel převzít mezinárodní společenství. Takto došlo ke změně v chápání suverenity, neboť zpráva Odpovědnost za ochranu říká, že ochrana obyvatel je povinností suverénních států (ICISS 2001: VII; Bellamy 2011: 16).

ICISS vlastně reformovala problematiku humanitárních intervencí do cizích států na nutnost prevence porušování lidských práv ze stran domácích vlád a jako doplněk uvedla možnost vnějšího zásahu, který by mohl být i ozbrojený (Bílková 2010: 62). Jak a za jakých okolností by měly státy převzít povinnost za ochranu osob v jiných státech na svá bedra, je spolu s další řadou otázek prozkoumáno v této zprávě, která bezpochyby pomohla vytvořit mezinárodní konsensus, který byl nesmírně nutný (ICISS 2001: VII). Sám generální tajemník OSN Kofi Annan označil závěrečnou zprávu komise ICISS

¹⁴ I když byla závěrečná zpráva ICISS - Odpovědnost za ochranu vydána až po událostech z 11. září 2001, nebyla koncipována na řešení situací představovaných takovými útoky, nebyla koncipována jako vodítko pro státy při útoku na jejich vlastní státní příslušníky (ICISS 2001: VII).

za nejkompexnější a nejlépe promyšlenou odpověď, která doposud byla v debatě o suverenitě, lidských právech a humanitárních intervencích vznesena (Bílková 2010: 34; Bellamy 2011: 16).

4.2 Přijetí konceptu Odpovědnost za ochranu

Koncept Odpovědnost za ochranu byl jednomyslně přijat na Světovém summitu OSN v roce 2005, kterého se účastnilo největší shromáždění hlav států a vlád v dějinách. Avšak během čtyř let, která předcházela přijetí, prošel koncept Odpovědnost za ochranu důležitým vývojem. Tento vývoj zahrnoval řadu změn, tak aby koncept Odpovědnost za ochranu měl šanci uplatnit se v praxi. Ze zprávy ICISS vydané v roce 2001 však v konceptu Odpovědnost za ochranu zůstala hlavní myšlenka. A to, že suverenita již není výhradním principem chránícím státy před cizím vměšováním do jejich vnitřních záležitostí, ale že s sebou přináší odpovědnost za blaho svých obyvatel (Bílková 2010: 63; UN 2013a: 1-2).

O prosazení konceptu Odpovědnost za ochranu v poměrně krátké době se zasloužili zejména generální tajemníci OSN Kofi Annan a Pan Ki-Moon spolu se svými spolupracovníky, dále se o přijetí tohoto konceptu zasloužily stejně smýšlející státy v čele s Austrálií, Jižní Korejí, Kanadou či Norskem. Prosazení bezpochyby pomohl i nevládní sektor v popředí s International Crisis Group a s World Federalist Movement (Bílková 2010: 65).

Jak již bylo zmíněno, Světový summit OSN v roce 2005 byl důležitým okamžikem ve vývoji konceptu Odpovědnost za ochranu, neboť v závěrečném dokumentu tohoto summitu jej hlavy států a vlád všech členských zemí OSN přijaly. Avšak k přijetí tohoto konceptu do praxe došlo až v roce 2006, kdy Rada bezpečnosti OSN jednohlasně přijala rezoluci (S/RES/1674) zabývající se ochranou civilistů v ozbrojených konfliktech, která poprvé zmínila i koncept Odpovědnost za ochranu. Dalším důležitým krokem ve vývoji konceptu byl rok

2009, kdy OSN vydalo zprávu generálního tajemníka OSN Pan Ki-Moona – „Implementing the responsibility to protect“ (A/63/677), která obsahovala návrh strategie pro členské státy jak realizovat koncept Odpovědnost za ochranu v praxi. Zpráva současně artikulovala tři základní pilíře tohoto konceptu (MZV 2010; UN 2013b).

- *1. pilíř – Jednotlivé státy mají hlavní odpovědnost za ochranu vlastních obyvatel před genocidou, válečnými zločiny, etnickými čistkami a zločiny proti lidskosti.*
- *2. pilíř – Pomoc mezinárodního společenství státům při budování kapacit pro ochranu svého obyvatelstva před genocidou, válečnými zločiny, etnickými čistkami a zločiny proti lidskosti.*
- *3. pilíř – Včasné a rozhodné zakročení mezinárodního společenství, v souladu s Chartou OSN, které má předejít a zabránit genocidě, válečným zločinům, etnickým čistkám a zločinům proti lidskosti (MZV 2010).*

Od té doby, co byl koncept Odpovědnost za ochranu přijat, došlo několikrát k jeho aplikování v praxi, avšak to se neobešlo bez určité kontroverze. Ačkoli byl koncept Odpovědnost za ochranu použit v mnoha případech humanitárních krizí a mnoha případech akutního porušování lidských práv, často také aplikován nebyl, ačkoli zjevné důvody pro jeho aplikaci existovaly. Koncept Odpovědnost za ochranu je tak často aplikován selektivně a nedůsledně a jeho použití je často sporné. Nicméně koncept Odpovědnost za ochranu se od doby, kdy byl na Světovém summitu OSN přijat, stal klíčovým argumentem v debatách o humanitárních krizích a možnostech narušení suverenity. Bylo by až neuvěřitelné, kdyby schválení abstraktního principu, jakým koncept Odpovědnost za ochranu je, znamenalo jeho okamžité ideální fungování i v praxi (Bellamy 2011: 64-71; UN 2013a: 1-4).

5 ZÁVĚR

Od zformování konceptu suverenity se základním principem mezinárodních vztahů stalo přesvědčení, že státy nepodléhají žádným vnějším autoritám, a to ani autoritě cizího státu ani žádné mocenské organizaci, a tato situace se až do období 2. světové nijak významně nezměnila. K zásadním změnám došlo až v době poválečné, do této doby státy většinou jednaly pouze ve smyslu vlastních zájmů a o události mimo své hranice se nestaraly, spíše je ignorovaly. S tímto všeobecně přijímaným přístupem mezinárodního společenství tak uvnitř států mohlo docházet k páchání masových zvěrstev, na jejichž tragickém vrcholu stojí události z nacistického Německa. Až tyto v dnešní době všeobecně známé události vedly mezinárodní společenství k určité poválečné sebereflexi.

I přestože poválečná léta vyústila ve vznik chart a dohod, které se staly základem pozdějších lidsko-právních hnutí, v přístupu k suverenitě se mnoho nezměnilo. Všeobecně bylo pod vlivem 2. světové války za největší zlo považováno jakékoli vedení války a zasahování do suverenity jiného státu. A to i přesto, že v roce 1948 řada států podepsala Úmluvu o zabránění a trestání zločinu genocidia, jejímž prostřednictvím je umožněno intervenovat a narušit suverenitu státu, kde je genocida páchána. Použití této úmluvy se v době studené války nabízelo několikrát, avšak státy v době studené války jednaly hlavně ve prospěch svých strategických zájmů a aliančních vazeb a všeobecný názor, že to, co se děje uvnitř států, není zájmem mezinárodního společenství, přetrval.

Až v dekadě po skončení studené války došlo k odklonu od zmíněného názoru. Zrodila se debata o redefinování suverenity, jejíž vznik byl umožněn povahou, kterou mezinárodní systém v 90. letech 20. století získal. Významnou roli v redefinování suverenity pak sehrál morální obrat v zahraniční politice

postmoderních států, jenž vedl ke vzniku nových myšlenkových konceptů, které lze označit za předvoj vzniku konceptu Odpovědnost za ochranu. Vliv na redefinování suverenity mělo i posílení vlivu OSN a nárůst počtu nových aktéru na mezinárodní scéně. Významnou roli sehrála i série humanitárních krizí, při jejichž řešení nebylo mezinárodní společenství úspěšné, což opakovaně vyvolávalo tlak na svědomí mezinárodního společenství. Tato práce za ústřední nositele proměny suverenity označila ty subjekty mezinárodního práva, které se proti problémům stojícím v cestě humanitárním intervencím rozhodly bojovat. Jedná se zejména o postmoderní státy v čele s Kanadou, Austrálií, Japonskem, mezinárodní politické činitele v čele s britským premiérem Tonim Blairem a americkým prezidentem Billem Clintonem a generální tajemníky OSN z 90. let, kterými byli Butrus Butrus-Ghálí a Kofi Annan.

Debata o redefinování suverenity vyústila přijetím konceptu Odpovědnost za ochranu, kterým bylo oficiálně dovršeno redefinování konceptu suverenity, neboť koncept Odpovědnost za ochranu přinesl řešení dilematu principu nevměšování se do vnitřních záležitostí států v případech, kdy v určitých státech dochází k páchání zločinů proti místnímu obyvatelstvu, konkrétně k páchání zločinů genocidia, válečným zločinům, etnickým čistkám a zločinům proti lidskosti. Koncept Odpovědnost za ochranu ustanovil, že suverenity již není výhradním principem chránícím státy před cizím vměšováním do jejich vnitřních záležitostí, ale že s sebou přináší odpovědnost států za blaho svých obyvatel. Díky přijetí tohoto konceptu byla přenesena pozornost mezinárodního společenství z ochrany států na ochranu obětí.

Otázkou však nadále zůstává, jak donutit mezinárodní společenství a konkrétně Radu bezpečnosti OSN jednat v případech, kdy Rada bezpečnosti nechce nebo není schopna poskytnout autorizaci k zásahu do států, které evidentně nejsou schopny zajistit blaho svým občanům. I přesto se však domnívám, že přijetí konceptu Odpovědnost za ochranu bylo bezpochyby

pozitivním krokem, který státy posunul směrem k odpovědnosti nejen za své obyvatele, ale za lid jako takový napříč státními hranicemi. Státy již nemohou bez obav podrobovat své obyvatelstvo zneužíváním lidských práv bez toho, aby přitáhly pozornost mezinárodní kritiky s případnými donucovacími opatřeními. Státy již nemohou suverenitu vyžít jako jakéhosi obranného štítu proti vnějším zásahům. V porovnání s tím, jak tomu bylo v posledních třech letech - tedy od doby, kdy se koncept suverenity zformoval, je to dle mého názoru velmi slibná a pozitivní změna. Z tohoto důvodu si myslím, že lze koncept Odpovědnost za ochranu označit za nejpřínosnější krok v zabraňování páchaní zločinů genocidia, válečných zločinů, etnických čistek a zločinů proti lidskosti, který lidstvo ponaučené zvěrstvy spáchanými převážně ve 20. století doposud učinilo.

Následující tabulka shrnuje, jak vypadal koncept suverenity během studené války a jak vypadá dnes.

Koncept suverenity během studené války	Platí absolutní pojetí vnitřní i vnější suverenity	Vnitřní suverenity je chápána jako právo státu	Stát je výhradním nositelem vnitřní suverenity
Koncept suverenity po skončení studené války	Platí absolutní pojetí vnější suverenity, ale suverenity vnitřní nabyly neabsolutní podoby	Vnitřní suverenity je chápána nejen jako právo, ale i jako povinnost státu za ochranu vlastních obyvatel	Nositelem vnitřní suverenity je jak stát, tak nově i mezinárodní společenství

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Allen, John (1957). *A History of Political Thought in the Sixteenth Century* (London: Methuen).

Amaraegbu, Declan (2013). The African Union Charter and ECOWAS Humanitarian Intervention in Liberia: The Behaviouralist Perspective. *Journal of Social Sciences* 2 (2), s. 91-113.

Annan, Kofi (1999). Two concepts of sovereignty. *Economist*. 16. 8. 1999 (<http://www.economist.com/node/324795>, 21. 3. 2014).

Beaney, Michael (2003). Analysis. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 7. 4. 2003 (<http://plato.stanford.edu/archives/sum2014/entries/analysis/>, 7. 4. 2014).

Bellamy, Alex (2011). *Global Politics and the Responsibility to Protect* (New York: Routledge).

Bellamy, Alex - Wheeler, Nicholas (2005). Humanitarian Intervention and World Politics. In: Baylis, John – Smith, Steve eds., *The Globalization of World Politics* (Oxford: Oxford University Press), s. 470-493.

Blair, Toni (1999). The Blair Doctrine. *PBS*. 22. 4. 1999 (http://www.pbs.org/newshour/bb/international-jan-june99-blair_doctrine4-23/, 21. 3. 2014).

Bloch, Marc (2010). *Feudální společnost* (Praha: Argo).

Bílková, Veronika (2003). The Responsibility to Protect – Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty. *Mezinárodní vztahy* 38 (3), 98-102.

Bílková, Veronika (2010). *Odpovědnost za ochranu (R2P). Nová naděje, nebo staré pokrytectví?* (Praha: Univerzita Karlova v Praze).

Bull, Hedley (2002). *The Anarchical Society - A Study of Order in World Politics* (New York: Palgrave).

Carey, Henry (1997). The UN Humanitarian Intervention in Haiti and the Development of a Human Rights Enforcement Regime. *Journal of Haitian Studies* 3 (4), s. 30-47.

Clarke, Walter - Herbst, Jeffrey (1996). Somalia and the Future of Humanitarian Intervention. *Foreign Affairs*. 1. 3. 1996
(<http://www.foreignaffairs.com/articles/51844/walter-clarke-and-jeffrey-herbst/somalia-and-the-future-of-humanitarian-intervention>, 19. 3. 2014).

Claude, Inis (1994). The United Nations of the Cold War: Contributions to the Post-Cold War Situation. *Fordham International Law Journal* 18 (3), s. 789-793.

Cohen, Jean (2012). *Globalization and Sovereignty - Rethinking Legality, Legitimacy and Constitutionalism* (New York: Cambridge University Press).

Cooper, Richard - Kohler, Juliette (2006). *The Responsibility to Protect - The New Global Moral Compact*

(<http://www.kentlaw.edu/faculty/bbrown/classes/IntlOrgSp07/CourseDocs/XResponsibilitytoProtect.pdf>, 17. 3. 2014), s. 1-32.

Croxton, Derek (1999). The Peace of Westphalia of 1648 and the Origins of Sovereignty. *The International History Review* 21 (3), s. 569-591.

Deng, Francis (1997). Sovereignty As Responsibility: Conflict Management in Africa. *Foreign Affairs*. 1. 5. 1997

(<http://www.foreignaffairs.com/articles/53025/gail-m-gerhart/sovereignty-as-responsibility-conflict-management-in-africa>, 16. 3. 2014).

Eleftheriadis, Pavlos (2009). Law and Sovereignty. *Oxford Legal Studies Research Paper*. 13. 10. 2009

(http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1486084, 12. 2. 2014).

Evans, Gareth (2008). *The Responsibility to Protect – Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All* (Washington D.C.: Brookings Institution Press).

Falk, Richard (2011). Dilemmas of Sovereignty and Intervention. *Foreign policy journal*. 18. 7. 2011

(<http://www.foreignpolicyjournal.com/2011/07/18/dilemmas-of-sovereignty-and-intervention>, 17. 2. 2014).

Fischer, Markus (1992). Feudal Europe, 800-1300: Communal Discourse and Conflictual Practices. *International Organization* 46 (2), s. 427-466.

Gallant, Judy (1992). Humanitarian Intervention and Security Council Resolution 688: a reappraisal in light of a changing world order. *American University International Law Review* 7 (4), s. 881-920.

Genocide Watch (2008). *Genocides, Politicides, and Other Mass Murder Since 1945, With Stages in 2008*

(<http://www.genocidewatch.org/images/GenocidesandPoliticidessince1945withstagesin2008.pdf>, 8. 3. 2014).

Gittings, John (1999). The Indonesian Massacres, 1965-66. In: Levene, Mark – Roberts, Penny eds., *The Massacre in History* (New York: Berghahn Books), s. 247-262.

Gordon, Ruth (1996). Humanitarian Intervention by the United Nations: Iraq, Somalia, and Haiti. *Texas International Law Journal* 31, s. 43-56.

Gross, Leo (1948). The Peace of Westphalia, 1648-194. *The American Journal of International Law* 42 (1), s. 20-41.

Guest, Ian (1993). Behind The Disappearances: Argentina'S Dirty War against Human Rights and the United Nations. *Journal of Interamerican Studies and World Affairs* 34 (4), s. 257-262.

HRW (1991). *Whatever Happened To The Iraqi Kurds?* 11. 3. 1991

(<http://www.hrw.org/reports/1991/IRAQ913.htm>, 20. 2. 2014).

HRW (1995). *The Fall of Srebrenica and the Failure of UN Peacekeeping Bosnia and Herzegovina*

(<http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/bosnia1095web.pdf>, 20. 3. 2014),

s. 1-80.

HRW (1999). *Sierra Leone* ([http://www.hrw.org/reports/1999/sierra/SIERLE99-](http://www.hrw.org/reports/1999/sierra/SIERLE99-06.htm)

06.htm, 19. 3. 2014).

HRW (2010). *China: End June 1989 Massacre Denial, Free Dissidents*. 1. 6.

2010 ([http://www.hrw.org/news/2010/06/01/china-end-june-1989-massacre-](http://www.hrw.org/news/2010/06/01/china-end-june-1989-massacre-denial-free-dissidents)

denial-free-dissidents, 20. 2. 2014).

HRW (2013). *Burma: Justice for 1988 Massacres*. 6. 8. 2013

(<http://www.hrw.org/news/2013/08/06/burma-justice-1988-massacres>, 20. 2.

2014).

Human Security Initiative (2011). *Definition of Human Security*. 28. 2. 2011

(<http://www.humansecurityinitiative.org/definition-human-security>, 16. 3. 2014).

Charta OSN (1945). *Charta Organizace spojených národů a Statut*

mezinárodního soudního dvora (<http://www.osn.cz/dokumenty->

osn/soubory/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf, 9. 2. 2014).

ICISS (2001). *The Responsibility to Protect - Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty* (Ottawa: The International Research Center).

ICRC (1995). *The Geneva Conventions of August 12 1949*. 31. 12. 1995 (<http://www.icrc.org/eng/resources/documents/publication/p0173.htm>, 31. 12. 1995).

Jackson, Robert (2000). *The Global Covenant - Human Conduct in a World of States* (Oxford: Oxford University Press).

Jackson, Robert (2007). *Sovereignty – Evolution of an Idea* (Cambridge: Polity Press).

Jayshree, Bajoria – McMahon, Robert (2013). The Dilemma of Humanitarian Intervention. *Council on Foreign Relations*. 12. 6. 2013 (<http://www.cfr.org/humanitarian-intervention/dilemma-humanitarian-intervention/p16524>, 8. 3. 2014).

Kaplan, Roger (1994). Where hell is normal. *Freedom Review* 25 (4), s. 26-27.

Koh, Harold (1999). Promoting human rights in the pursuit of peace: assessing 20 years of U.S. human rights policy. *The United States Institute of Peace*. 17. 3.

1999 (<http://www.usip.org/events/promoting-human-rights-in-the-pursuit-peace>, 19. 2. 2014).

Königová, Lucie (2001). Teorie státní suverenity a praxe intervence. *Mezinárodní vztahy* 36 (3), s. 41–58.

Kouchner, Bernard (2013). Why do we no longer claim the right to intervene, out of compassion? *Prospect*. 18. 8. 2013

(<http://www.prospectmagazine.co.uk/world-2/bernard-kouchner-syria-humanitarian-intervention/#.UyV9Xfl5OSo>, 15. 3. 2014).

Krasner, Stephen (1999). *Sovereignty - Organized Hypocrisy* (Princeton University Press: Princeton).

Krasner, Stephen (2001). Sovereignty. *Globalpolicy*. February 2001 (<http://www.globalpolicy.org/component/content/article/172/30357.html>, 29.1.2014).

Krejčí, Oskar (2001). *Mezinárodní politika* (Praha: Ekopress).

Krsková, Alexandra (1997). *Kapitoly z dejín európskeho politického a právneho myslenia* (Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského).

Legault, Albert (2000). NATO intervention in Kosovo: the legal context.

Canadian Military Journal (<http://www.journal.forces.gc.ca/vol1/no1/doc/63-66-eng.pdf>, 20. 3. 2014), s. 63-66.

Ludlow, Pierce (1999). Humanitarian Intervention and the Rwandan Genocide. *Journal of Conflict Studies*

(<http://journals.hil.unb.ca/index.php/jcs/article/view/4378/5055>, 20. 3. 2014).

Malanczuk, Peter (1991). The Kurdish Crisis and Allied Intervention in the Aftermath of the Second Gul War. *European Journal of International Law* 2 (2), 114-133.

Malý, Radomír (2000). *Církevní dějiny* (Olomouc: Matice cyrilometodějská).

McMahon, Robert (2001). The Challenge of the Third World . In: Hahn, Peter – Heiss, Mary eds., *Empire and Revolution: The United States and the Third World Since 1945* (Ohio: Ohio State University: Ohio), s. 1-13.

Mezník, Jaroslav (1995). *Přehled dějin středověké západní Evropy* (Brno: Masarykova univerzita).

MZV (2010). *Odpovědnost chránit*. 3. 5. 2010

(http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/multilateralni_spoluprace/osn/osn_tematicky/index_3.html, 28. 3. 2014).

MZV (2014). *Guatemala - Moderní historie*

(https://www.mzv.cz/mexico/cz/zeme_pusobnosti/guatemala/moderni_historie/index.html, 8. 3. 2014).

- NATO (1999). *NATO's role in relation to the conflict in Kosovo*. 15. 7. 1999
(<http://www.nato.int/kosovo/history.htm>, 20. 3. 2014).
- Nilhan, Acikalin (2011). Intra-state Conflicts as Security Threats in a Globalized World with Case Study of Cyprus. *Humanity and Social Sciences Journal* 6 (1), s. 22-28.
- NPR (2013). *What A Downed Black Hawk In Somalia Taught America*. 5. 10. 2013 (<http://www.npr.org/2013/10/05/229561805/what-a-downed-black-hawk-in-somalia-taught-america>, 19. 3. 2014).
- OSN (1948). *Všeobecná deklarace lidských práv* (<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf>, 7. 3. 2014).
- OSN (2004). *Mezinárodní společenství v roce 1994 ve Rwandě selhalo*. 7. 4. 2004 (<http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=998>, 20. 3. 2014).
- OSN (2008). *Lidská práva pro všechny: Před šedesáti lety byl přijat základní dokument lidských práv*. 5. 12. 2008
(<http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=1374>, 9. 2. 2014).
- Overy, Richard (2003). The Nuremberg trials: international law in the making. In: Sands, Philippe ed., *From Nuremberg to The Hague - The Future of International Criminal Justice* (Cambridge: Cambridge University Press), s. 1–29.
- Owen, Ken (1999). Bloody Mugabe. *New Republic* 220 (10), s. 21-23.

Ramos, Jennifer (2013). *Changing Norms through Actions – The Evolution of Sovereignty* (New York: Oxford University Press).

RSL NSW (2014). *East Timor*

(<http://rslnsw.org.au/commemoration/heritage/east-timor>, 19. 3. 2014).

Schabas, William (2006). Preventing Genocide and Mass Killing: The Challenge for the United Nations. *Minority Rights Group International*.

(<https://eprints.mdx.ac.uk/7840/1/MRGenocideReport.pdf>, 7. 4. 2014), 2-32.

Scheffer, David (1992). Towards a Modern Doctrine of Humanitarian Intervention. *University of Toledo Law Review* 23, 253-274.

Sprague, Ted (2011). Indonesia's forgotten massacre. *New Internationalist*. October 2011, s. 8.

Švejnoha, Josef (2004). *Henri Dunant* (Praha: Český červený kříž).

Traub, James (2008). A Statesman Without Borders. *The New York Times*. 3. 2.

2008 (http://www.nytimes.com/2008/02/03/magazine/03kouchner-t.html?pagewanted=all&_r=1&, 15. 3. 2014).

Tutuianu, Simona (2013). *Towards Global Justice: Sovereignty in an Interdependent World* (Hague: Asser Press).

UN (1992). *An Agenda for Peace*. 17. 6. 1992 (<http://www.un-documents.net/a47-277.htm>, 21. 3. 2014).

UN (1996). *Somalia - UNOSOM II*. 31. 8. 1996
(<http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unosom2p.htm>, 19. 2. 2014).

UN (1997). *United Nations Operation in Somalia*. 21. 3. 1997
(<http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unosomi.htm>, 19. 3. 2014).

UN (2000). *Sierra Leone - UNOMSIL*
(<https://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unomsil/UnomsilB.htm>, 31. 3. 2014).

UN (2013a). *The Responsibility to Protect - Who is responsible for protecting people from gross violations of human rights?* April 2013
(<http://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/pdf/Backgrounder%20R2P%202013.pdf>, 18. 3. 2014), s. 1-4.

UN (2013b). *The Responsibility to Protect*
(<http://www.un.org/en/preventgenocide/adviser/responsibility.shtml>, 22. 3. 2014).

UN (2014a). *The United Nations and Decolonization - History*
(<https://www.un.org/en/decolonization/history.shtml>, 8. 3. 2014).

UN (2014b). *Background Information on the Responsibility to Protect* (<http://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/about/bgresponsibility.shtml>, 9. 4. 2014).

UNDP (1994). *Human Development Report 1994 - New Dimensions of Human Security* (<http://hdr.undp.org/en/content/human-development-report-1994>, 16. 3. 2014).

UNDP (2014). *What is UNDP?* (http://www.undp.org/content/undp/en/home/operations/about_us/frequently_askedquestions.html#undp, 16. 3. 2014).

UNHCR (2014). *Lemkin Raphael* (<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/search?page=search&docid=3b7255121c&query=genocide+convention>, 19. 2. 2014).

Usborne, David (1999). UN pilloried for failure over Rwanda genocide. *Independent*. 17. 12. 1999 (<http://www.independent.co.uk/news/world/africa/un-pilloried-for-failure-over-rwanda-genocide-739072.html>, 22. 3. 2014).

Veselý, Zdeněk (2010). *Dějiny mezinárodních vztahů* (Plzeň: Aleš Čeněk).

Volsky, Alexander (2007). Reconciling Human rights and State Sovereignty, Justice and Law in Humanitarian Interventions. *International Public Policy Review* 3 (1), 40-47.

Waisová, Šárka (2003). *Současné otázky mezinárodní bezpečnosti* (Pelhřimov: Aleš Čeněk).

Waisová, Šárka (2006). Lidská bezpečnost - pojetí a strategie: komparace přístupů členských států Evropské unie angažujících se v Human Security Network. *Mezinárodní vztahy* 41 (1), 58-73.

Waisová, Šárka (2008). Postmodernita a kantovská dimenze v mezinárodní politice. In: Strnadová, Lenka – Rosůlek, Přemysl a kol., *Politická filozofie - významné osobnosti a témata* (Plzeň: Aleš Čeněk), s. 139-151.

Wheeler, Nicholas (2000). *Saving Strangers - Humanitarian Intervention in International Society* (Oxford: Oxford University Press).

Williams, Paul (2007). From non-intervention to non-indifference: the origins and development of the african union's security culture. *African Affairs* 106 (423), 253-279.

7 RESUMÉ

This thesis focuses on the issue of state sovereignty which is one of the fundamental principles of international politics and international law since the 17th century. However, the concept of state sovereignty is not constant. For this reason, it is important to note the changes of the concept of state sovereignty from the formation of the concept to the present. The main objective of the work consists of comparing the concept before and after the end of the Cold War, because in the decade after the end of the Cold War the concept of sovereignty has undergone major changes. This thesis explains the reasons and causes which enabled the change in the concept of sovereignty; a retreat from absolutist conception of state sovereignty which has been a central and enduring feature of international relation since the consolidation of the nation-state system. Yet since the 1990s the concept of sovereignty is changing as a reset of the international policies of states that express the underlying beliefs about legitimate state behavior. Since 1990s there has been a move away from the absolutist notion of sovereignty toward the possibility of disruption of state sovereignty in certain states if the crimes against the local population are committed there; particularly crimes of genocide, war crimes, ethnic cleansing and crimes against humanity. This was facilitated by the adoption of the concept of Responsibility to Protect in 2005 when the international community formally confirmed the change in perception of sovereignty.